

Trenotki iz učiteljskega življenja.

Spisal Josip Dolinar.

I.

Učitelj Idolnik je imel svoj prvi dekret v žepu. Ponosno in s prazničnimi čutili je stopal prvič proti vasi, ki bi mu imela postati novo domovje, torišče njegovega blagonosnega delovanja za narod in domovino. Danes si je torej hotel ogledati kraj, ki bo v njem gotovo užil mnogo sreče, mnogo veselja. Hotel je videti in spoznati ljudstvo, ki mu bode kdaj hvaležno za njegov trud, za njegovo požrtvovalnost. Saj to je dobro vedel, da se bode trudil in pehal in žrtvoval do skrajnosti za to ubogo ljudstvo, ker mu je to narekovala njegova ljubezen do lepih slovenskih tal. Toda to ne bode trud, to ne bode pehanje in žrtvovanje, to bode slast njegovega življenja, to bode veselje njegovega veselja!

Bilo je še zgodaj. Jesensko solnce se je pravkar prikazalo na obzorju in njegovi rumeni žarki so se gnetli in lovili po presledkih med košatimi bukvami, ki so v gostih, nerednih vrstah rasle po obronkih ob cesti. Na robidovju, gabrovju, leskah, na črnem in belem trnju se je svetlikala rosa v debelih kapljah in semtertja se je katera utrnila in težko zdrknila v obcestni prah. Visoko gori v vrhovih se je čulo tožno jesensko ptičje petje, vmes se je mešalo hripavo krokanje vran, ki so krožile nad vrhunci najvišjih dreves in so s svojimi velikimi perutnicami metale črne sence po orumenelem listju.

Tamle pred njim je črez cesto skočil zajec. Postal je na sredi, prisluškal, potrepal z nogo ter nato izginil v goščo. A iz daljave se je glasilo klepanje kos, ki so jih brusili k pogrebu visoki, gosti otavi.

In solnce je lezlo više in zrlo je s svojim zlatim obrazom veselo navzdol ter vzbujalo toploto v vsakem bitju, v vsaki stvarici.

Cesta pa se je vila dalje in vedno je bila bolj bela, vedno lepša, kolikor bolj je zapuščala ozko dolinico, kolikor bolj so se ji umikali ob straneh smehljajoči se griči. A glej, tam v daljavi, tam na koncu jo je hipoma zastrl griček in na njem je zablestala bela cerkev. In pozlačeni križ in jabelko sta odbijala svetlobne pramene in bleščala sta v sijajnem blesku daleč po dolini. Okoli cerkve se je gnetlo drevje daleč navzdol in izmed njega so se svetlikale male hiše s pobeljenimi svojimi zidovi.

Idolnikovo oko je zažarelo in noga se mu je ustavila. Hkratu se mu je storilo milo in v srcu se mu je nekaj mehčalo.

»Ah, to je gotovo Vrbje, moj cilj in konec!« je viknil skoro glasno in še vedno je strmel tja gori.

Izza ovinka mu je prihajalo nasproti kmetiško dekle. Lahko je stopala kakor srna, na desnici ji je visela debela rjuha, a levica je nosila srp. Njene oči so se za hipec vprle v mladega moža in pozdravila ga je z zvonkim glasom.

»Ali ni to Vrbje, deklica?«

»Je.«

»Aha, to je Vrbje,« je ponavljal Idolnik ter zrl za odhajajočo.

»Ni napačno, da sem srečal najprej mlado kmetiško krasotico. To pomeni nekaj dobrega!«

Pospešil je korake in hitel je, da bi bil prej tam gori, da bi prej mogel seči v roke temu in onemu, ki bode imel pozneje ž njim opraviti. Vse okoli njega je bilo svetlo, vse se je zrcalilo v najjasnejših bojah. In ta bela cesta pred njim, ta je prava podoba njegove življenske ceste, ki mora ostati vedno tako lepa, tako ravna, brez kamenja in jarkov, ki bi se ob njih spotikala noga njegova.

Dalje!

In prišel je pod hrib. Vznožje mu je pral bister potoček in okoli njega je plul svež, duhteč vzduh, vzduh, ki širi prsi in kreпча živce, vzduh, ki bi moral ozdraviti napol mrtvega človeka. Potokovo dno je bilo čisto, na njem se je videl sleherni kamenček, se je zrcalil drobni pesek, zibajoč se lahko pod rahlimi valovi.

Kreniti je bilo treba z velike ceste črez mali most nad potokom in nastopiti drugo pot, ki se vije strmo proti vrhu. In Idolnik je veselo stopal više in više . . .

Pred hišami so se igrali otroci, bosí, gologlavi, manjši v samih srajcah. Večjidel so mesili kupe blata ter zidali iz njega hiše in delali možičke z debelimi glavami in kratkimi nogami. Pri neki taki gruči je nehote obstal. Opazoval je otroke od blizu ter iskal med njimi talentov, ki je slišal praviti o njih, da se baje nahajajo pod vsako slamnato streho. In glej, tamle oni je gotovo talent! Majhen je sicer še tako, da sega največjemu komaj do prsi, a napravil je možičku v usta pipo, ki je bila res pipa, kakršno so nosili med svojimi brezzobimi čeljustmi nekdanj kmetiški dedí, a je danes prišla ob vso svojo veljavo. Idolnik je pristopil k njemu ter ga pogladil po rami.

»Ti si res bistroutmen fantek, ti,« mu je dejal prijazno ter hotel povedati še kaj lepega.

Toda fantič se je stresel, odprl usta na široko ter opazoval nepovabljenca z izbuljenimi očmi. Takoj nato je zagnal kepo blata, ki jo je imel še v rokah, na tla, da se je razletela ter oškropila Idolnikov površnik. Hkratu pa je zakričal na vse grlo ter zbežal v hišo, kjer je skrit za vrati glasno vpil še dolgo. Prav tako so jo za vogale popihali tudi drugi ter izza plotov škilili po nenavadnem gostu.

Idolnik se je napravil dalje.

»Je že šel,« je zavpil nenadoma z močnim glasom najstarejši deček ter se pokazal izza vogla.

»Je že šel,« se je glasilo od vseh strani.

In zbirale so se glave skupaj, kakor se zbirajo vrabci, ki so bili prej preplašeni po nenadnem strelu.

»Ali je res že šel?« je jokaje vprašal oni bistroutmenež — za vrati. Toda bil je previden in ni prišel takoj ven. Skozi разо v vratih je gledal po poti navzgor. In šele, ko je zagledal dolgo suknjo visoko gori na poti, je smuknil med druge ter počenil na kolena...

Vas je ležala vsa v rebri, ki je bila proti cerkvi vedno strmejša. Nekako v sredini se je ločila na dva dela, ki sta se razprostirala proti jugu in proti severu, tako da so posamezne skupine hiš tvorile velikansko ptico z razpetima perotnicama. To se je posebno opazilo z zvonika, ki je stal s cerkvijo vred na najvišjem mestu griča. Ta lega je Idolniku takoj toli ugajala, da se je ni mogel dolgo nagledati izpred cerkve, kamor je bil pravkar došel. Takoj ni hotel k predsedniku krajnega šolskega sveta in tudi vprašati ni hotel prej po nobenem »možakarju«, dokler se ni nekoliko orijentiral.

In ko je tako opazoval okolico in povzdignil oko više ter motril svoj obzor, tedaj je videl, da je kraj, ki mu je bil odločen v prvo delovanje, po svoji legi, okolici in razgledu pač med najlepšimi na Kranjskem. Dolgo, dolgo se ni mogel ločiti od valovite ravnine, ki se je razprostirala proti jugu ter se zibala kakor v polsnu pod sanjavim, s čudovitimi bojami posutim nebesnim obokom. In te boje so se pod njegovim pogledom sleherni hip izpreminjale, ginevale, prihajale, kakor bi jih v tem hipu metala na velikansko platno roka genijalnega umetnika. A ko se je odtrgal od te pokrajine in se obrnil proti severu, tedaj so prav pred njegovimi očmi kipele v nebo v lahne meglice zavite sinje gore s strmimi, tožnimi vrhunci. Semtertja so na njih pobočju črnele temne lise, znamenje

jelovih gozdov, ter temnele podolgaste navpične črte, znamenje strmih jarkov in prepadov.

Idolnik je bil zamišljen in neka hvaležnost mu je prevevala dušo, hvaležnost do Boga, do ljudi, ki so ga poslali v ta kraj, do vseh, ki so količkaj pripomogli, da je bil sedaj tukaj. Idolnik je bil mehka, pesniška narava, poln plemenitih čutov, plemenitih teženj. Kako se bode dalo na tem kraju tako tiho sedeti, občudovati to lepo zemljo, pisati . . . pisati . . . kajti je vedel, da mora postati poleg svojega poklica tudi imeniten pisatelj, pisatelj, ki bodo njegove knjige krasile vsako slovensko salonsko mizo, pisatelj, ki bode s svojimi deli povzdignil tudi ugled — učiteljskega stanu, stanu, ki je po njegovem mnenju najlepši in najčastitljivejši na zemlji. —

V take in enake misli se je vglabljal Idolnik. Po vzduhu mu je na ušesa vršelo enakomerno pritrkavanje mlatičev, ki so na vasi mlatili pšenico, nad glavo mu je šumelo listje stare lipe, a vejve je včasih zaškrtalo in ta šum se je glasil kakor porogljiv smeh, ki je za hipec osupnil celo Idolnika.

A tedaj se je spomnil, da bo treba ogledati tudi šolsko poslopje in posebej tudi novo stanovanje. Prej je sicer vso pot mislil na to, toda zdaj ga je razgled tako zamaknil, da ni imel čuta za kaj drugega. Šele zdaj mu je začelo oko iskati med hišami hiše, ki bi bila šola. Da ne bo daleč od cerkve, si je mislil. Zato se mu je oko pomudilo nad ono skupino hiš, ki so čepele takoj pod njim.

Toda v tem hipu je zaslišal hreščanje stopinj v pesku za seboj.

Ozrl se je in tedaj je zagledal pred seboj postarnega duhovnika. Stopal je počasi po peščeni stezi z brevirjem v roki. Idolnik je takoj uganil, da ima pred seboj vaškega župnika. Ker je bil namenjen tudi k njemu, mu je bilo prav všeč, da sta se sešla že tukaj.

Župnik je postal ter se ozrl na neznanca. Ta pa je pristopil ter se mu predstavil.

»A, a, a, veseli me, veseli me! To ste torej vi! Čakajte, takoj!« Segel je z roko v žep ter nečesa iskal. Kmalu je potegnil na dan velik ključ, ozrl se vnovič v Idolnika ter nadaljeval:

»Sam sem doma, zato sem vse zaklenil. Toda pojdiva!«

Obrnil se je po stezi navzdol, a v tem hipu se je premislil ter dejal:

»Ali čakajte, ker ste že tukaj, pojdiva prej v cerkev! Saj boste vendar poskusili orgle! Vidite, moji farani mnogo več drže na dobrega orglalca nego na dobrega učitelja. Ako to znate, potem ste na konju, ne bo vam manjkalo kolin. Ah, saj veste, vse se porabi!«

Še vedno je govoril in korakal počasi dalje.

Stopila sta v cerkev. V njej je bilo vlažno in dišalo je še po kadilu, ki se je zjutraj zažigalo. Kakor lahka meglica je plulo nad velikim oltarjem ter ovevalo višek pozlačenega razpela nad njim. In nemo so zrl kipi z oltarjev na prišleca, a Idolniku se je videlo, kakor bi ga pozdravili stari znanci, ki se je ž njimi sešel čez dolgo vrsto let. Vendar pa so mu šumele po ušesih besede: Vidite, moji farani mnogo več drže na dobrega orglalca nego na dobrega učitelja. Ne morda, da bi Idolnik ne bil znal orglati in bi bil spričo tega razžaljen, ne, saj je celo veljal za izvrstnega v tej stroki, toda vendar mu nekaj ni bilo všeč in polotila se ga je neka komaj zadrževana nezadovoljnost. In šinilo mu je celo v glavo: Morda je pa župnik oni, ki drži več na orglalca nego na učitelja, a to podtika sedaj svojim faranom, da je stvar nekoliko lepša videti. No, sitna je bila ta misel, toda Idolnik jo je kmalu odpodil. Čemu bi si kalil veselje in srečo, ki mu je danes polnila srce, spričo takih nemotiviranih pomislekov. Župnik je videti navzlic temu jovialen mož in dalo se bode živeti ž njim v prijateljstvu. In ko je sedel za nedavno novimi orglami, ki jim je župnik z lastno roko polnil mehove, ko so veličastno donele v polnih in vzvišenih akordih po praznem prostoru, tedaj je pozabil na vse. Njegovo srce se je zibalo v svetih čutilih, njegove misli so bile nekje visoko gori nad oblaki, on sam je bil vzvišen nad vsako sedanjostjo.

Ko je končal, je stal župnik nemo za njim. Njegov obraz je bil resen, a miren. Molče je stisnil roko Idolniku ter se obrnil. Idolnik je stopal za njim. — Spodaj v cerkvi se je bilo nabralo nekoliko ljudstva, ki so ga bili privabili svečani glasovi, uhajajoči v svetli dan skozi odprta okna. Njih oči so bile radovedno vprte v mladega moža, ko je stopal z župnikom iz cerkve. Zunaj se je obrnil župnik proti njim ter dejal, pokazavši na Idolnika: »To je naš novi učitelj!«

Idolnik je zardel. Začutil je v sebi neki ponos, saj je bilo prvič, da ga je kdo nazival učitelja, nazival pred drugimi »našega učitelja«. Zanj je bil to slovesen trenotek, trenotek, ki ga ni pozabil nikdar več, trenotek, ki je o njem v poznejših časih govoril najrajši.

»To je naš učitelj!« . . .

Župnik je pozval Idolnika, da si ogleda šolo, predno se vrne kuharica domov in ju lahko postreže.

»Bodete videli, kako čedno poslopice je! Spodaj je vaše stanovanje in ima dve precej prostorni sobici, kuhinjo in čumnato.

Toda klet, klet! Ta je pa velika, da spravite vanjo vse pristno vipavsko vino, kar so ga letos pridelali. Glejte, tamle je!»

Idolniku je pred očmi zablestelo izza malega ovinka belo šolsko poslopje z rumenimi vrati in rumenimi poletnimi okni. Nad vrati je bil velik črn napis: »Šola«. Ob strani je stala srednjevisoka lesena ograja, ki se je za njo razprostiral šolski vrt.

»Prav zadosti za zelenjad, kolikor je bode potrebovali,« je razkladal župnik, kažoč na vrt. »Pokojni Lisjak jo je še prodajal, dasi jih je bilo vsak dan po trinajst pri mizi.«

»Kaj? Toliko otrok je imel ta revež,« je viknil Idolnik.

Župnik se je nasmehnil ter se postrani ozrl na Idolnika. »Hm, ali niste še slišali o učiteljih in — otrocih? To so nerazdružni pojmi! — Sicer je bil pa Lisjak jako pošten mož!«

Idolnik si je s komaj prikrito zadovoljnostjo ogledaval vrt in poslopje, ki sta prav tačas stopila vanje.

»No, dandanes ste učitelji gospodje,« je nadaljeval župnik. »Lepo vas prosim, stalna plača, kakršne mi nimamo! Vsak mesec lepe denarce, lepo brezplačno stanovanje, lep vrt in pa stranski zaslužki! Pomislite, samo pri nas imate sto goldinarjev na leto za orglanje. Morda vam celo pripade služba občinskega tajnika, ki tudi nosi kakih petdeset goldinarjev. In zraven so ljudje zelo dobri, vse vam bodo stavili na razpolaganje, prav vse.«

»Ah,« je vzdihnil zadovoljno Idolnik.

Prav tačas sta stopila v njegovo stanovanje. Kuhinja je bila res tako majhna, da sta se z župnikom komaj obračala v njej. Kvečjemu se bode dala vanjo postaviti majhna mizica, ki se zelo potrebuje za pripravljanje jedil. Toda to nič ne de, bo vsaj po zimi bolj gorka, in tu se bode dalo tako prijetno razgovarjati z materjo in sestro, ki se nastanita pri njem. In pri tem se bode bolj varčevalo z drvi!

Prva soba je bila obrnjena proti severu in je imela razgled na zadnji del vrta, kjer je nad majhno, zdaj že nekoliko orumenelo trato samevala velika, starikava hruška. Pogled skozi okno na vrt je bil nekam tožen. Župnik pa je ves čas govoril glasno in veselo ter prepričevalno hvalil udobnost in prikladno ležó te tako pripravne sobice. In Idolnik mu je pritrdjeval ter si v mislih razvrščal svoje skromno pohištvo, ki si ga je bil pred nekoliko dnevi naročil v mestu. Tu bode stala materina stara postelj, tu sestrina, tu nova omara za obleko, tu . . . toda tu je hipoma zagledal na desni steni

veliko, temno - umazano liso, ki je segala od tal do polovice stene na visoko.

»Ali, gospod župnik, ta stena je vlažna,« je viknil hipoma preplašen.

»Vlažna? Kaj še! V naši vasi so vse hiše take. To ni od vlage, pač pa so hiše zidane s takim kamenom, ki je vedno poten. Toda to ne škoduje. V župnišču bodele šele videli, kaj dela ta kamen!«

Idolnik je zmajal z glavo. Tega župnikovega razlaganja ni mogel prav uvideti. Toda, kdo si bode kalil srečo tega dneva s takimi malenkostmi? Morda res nič ni.

Druga soba, ta pa je bila obrnjena proti jugu in je imela tri okna. Da, ta je bila lepa, zračna in svetla. Skozi eno okno se je videlo naravnost pred cerkev, a skozi drugi dve je bil razgled tja daleč črez belo cesto, črez oni blesteči ovinek, daleč, daleč. V tej bode njegovo pravo stanovanje, njegovo veselje, njegovo bodoče življenje. V njej se obistinijo veliki njegovi načrti, iz nje bode izhajala gorkota in pohoten ogenj, ki bode polnil srca njegovih so-bratov, ko jim bode govoril on — on.

»No torej, dajte glas od sebe, kako vam je všeč?« je vprašal župnik, ko sta šla v prvo nadstropje, da bi Idolnik videl i učilnico.

»Hvala, hvala, prav dobro mi ugaja,« je odgovoril Idolnik, in že sta stala v šolski sobi.

Ni bila sicer Bog ve kako velika, v njej so bile še stare klopi, šolski tabli sta čepeli še po starem na podprtih stojalih, podobe v omari so bile oguljene in obrabljene, toda skozi srednjevelika okna so se vsipali solnčni žarki v vsem svojem zlatu, v polnem svojem blesku in začarali tudi Idolnika, da je obstal kakor priklenjen. Soba se je pred njim polnila z mladimi, nadobudnimi obrazi, vanj so strmele blesteče, poželjive oči, proti njemu se iztegale drobne roke drobnih poslušalcev, a on se jim je smejal in sejal v njih dovzetna srca seme, ki je iz njega imelo zrasti drevo, polno zrelega, sladkega sadja. In tu se je čutil Idolnik takoj domačega, kakor bi bil preživel vse svoje življenje v tem prostoru.

Le težko se je ločil od tu ter stopal navzdol.

»Še klet si morava ogledati,« je dejal župnik. »In, ako vam smem svetovati, vam svetujem, da prav storite, ako si takoj na-polnite sodček in ga postavite tja notri. To je polovica življenja trudnemu človeku!«

»To bi bilo malce prehitro,« se je smejal učitelj.

»Zakaj? Dobra stvar že itak rada sama prepozno pride!«

Klet je bila res velikanska in obokana, kakor bi bila pripravljena za veletržca z vinom. V njej je bilo hladno in temno — torej vsi pogoji za vzdrževanje dobre kapljice.

»A propos,« je dejal župnik. »Jaz imam za letos res nekoliko preveč vina. Prav rad vam ga odstopim nekoliko, ako hočete. Saj plačati ni treba precej, počakam vas, da potegnete plačo.«

Idolnik ni vedel, kaj bi na to ponudbo odgovoril. Da bi imel takoj pri svojem nastopu tudi že vino v kleti, mu je laskalo. Ne bode treba iskati ga okoli, saj včasih ga mora vendar človek pokusiti. Toda, da bi si vino kupil na upanje, da bi vino prej izpil, nego bi ga mogel plačati, to mu je bilo sitno in videlo se mu je nedostojno. Zato je župnikovo ponudbo prijazno odklonil. Ali oni mu je odgovoril:

»Eh, nič ne bodite škropulozni, morda . . .«

Stavka ni končal, samo pogledal je po strani Idolnika ter umolknil. Ta ga ni razumel.

Idoč proti župnišću sta se vendarle domenila. Idolnik se je omehčal ter obljubil, da plača vino takoj ob prvi plači . . .

Župnikova kuharica je že bila doma. Župnik ji je velel, naj napravi nekoliko zajutreka. Toda ona se je naredila gluha in začela je nekaj brisati brez vsake besede. Tedaj je bilo treba, da je župnik ta svoj nalog tudi opravičil.

»Barba, to je naš novi učitelj!«

Barba je pustila roki navzdol, da sta ji viseli mimo bokov, ter natančno motrila došleca.

»Barba je prva pevka na koru, gospod učitelj,« je dejal župnik.

»Ah, tako, tako, me veseli,« je hitel Idolnik presenečen.

To je bil menda prvi mrzli curek, ki je današnji dan brizgnil na prejasni njegov obraz. In pokvaril mu je precej veselja.

Barba pa je tedaj slišala in je takoj odhitela, da bi kaj pripravila za zajutrek.

Ko je Idolnik bil v župnikovem stanovanju in mu je ta razkazaval svoje sobe, tedaj je nehote primerjal te sobe z onimi, ki so bile odmenjene v njegovo bodoče stanovanje tam doli v šoli. Kakšen razloček! Njegovo oko je zaman iskalo na teh stenah enake velike vlažne lise, kakršna je temnela tam doli v zadnji sobi, je zastonj iztikalo za onim »potnim« kamenom. Nikjer nič, vse belo in čedno! To ga je neprijetno dirnilo. Neko želo nezadovoljnosti ga je pičilo. Že je hotel župnika opomniti na to. Toda tačas je

prinesla kuharica na mizo steklenico stare slivovke in dve drobni čašici.

Pogledala je vnovič Idolnika in videti je bilo, da ji je bil všeč. In to je pomenilo mnogo.

Idolnik je popil prvo čašico in župnik mu je takoj nalil drugo. In tudi to je moral naglo izpiti.

Župnik je govoril in izpraševal razne neznamenitosti, vmes se je mešala kuharica, a Idolnik je večinoma molčal ter poslušal. Ali nenavadna pijača mu je čez nekoliko časa razvozlala jezik, žile so mu utripale nagleje in njegova domišljija se je razvnela.

Nazadnje je bilo videti, da so vsi trije drug z drugim zadovoljni in da se bode dalo v bodočnosti prav dobro izhajati.

Po kosilu sta stopila z župnikom k načelniku krajnega šolskega sveta, posestniku Cvetniču. Njegova hiša je stala na širokem prostoru sredi vasi in je bila ograjena z visokim zidom, oklepajočim prostorno dvorišče. Mož je bil videti premožen in je bil tudi v resnici, kakor se je pozneje prepričal Idolnik sam.

Bil je doma. Ko mu je Idolnik stopil nasproti, tedaj je moral pogledati kvišku, ako mu je hotel videti v oči. Tako velik in močan je bil ta mož. Ko mu je župnik predstavil učitelja, se je nekoliko sklonil, pomolil mu desnico ter dejal enostavno:

»Pozdravljeni!«

Nato ju je vodil v hišo in je postavil steklenico vina na mizo. Pili so in se razgovarjali do poznega popoldneva.

Bilo je že proti večeru, ko se je Idolnik odpravil iz Vrbja proti domu. Vtiski, ki jih je dobil ta prvi dan v Vrbju, so mu ostali neizbrisni. Z radostjo v srcu in z veselim obrazom je stopal zopet po oni beli cesti ter se večkrat oziral nazaj proti prijaznemu griču, ki mu je ž njega migala tako ljubo v pozdrav bela vasica. Na ovinku, kjer je bil zjutraj srečal ono mlado žanjico, se je še zadnjič ozrl tja gori ter glasno zaukal.

Nato je stisnil rameni, potegnil si klobuk niže na čelo in utihnil. Sivi mrak se je jel spuščati na zemljo ter vase zavil tudi naglo dalje korakajočega mladega moža. In spuščal se je še niže in iz njega se je samo še razločevala kakor svetla črta ona bela prašna cesta . . .

Trenotki iz učiteljskega življenja.

Spisal Josip Dolinar.

II.

»rav je, da grem po prvo plačo sam,« si je mislil Idolnik prvega oktobra tistega leta zjutraj. »Pri tej priliki se seznanim s kolegi v trgu in to utegne postati zame važen trenotek.«

Nameraval je bil poslati sestro, toda ker je bil ravno četrtek, mu ne bode škodoval dobro uro dolgi izprehod do davčnega urada.

In šel je. Po poti je nehote mislil na prvi denar, ki mu ga polože na mizo, na prvi denar, ki si ga je prislužil v javni službi. Kako bodo lepo žvenketali novci v njegovem dozdej suhem žepu, kako bode prijetno, ko bode plačeval svoje potrebščine s svojim denarjem! Svoje potrebščine? No, te niso baš velike. Toda, ali nima že nekaj dolga? Dozdej še ni računal, koliko mu ostane, ako hoče plačati v prodajalni, kjer je začel jemati na mesec. Vraga, zakaj ni že sinoči izračunil, koliko se je tam nabralo! Da bi le ne bilo preveč! Vedel bi prav natanko, koliko mu ostane od meseca. Ta misel mu je bila sitna in mučila ga je vso nadaljno pot. In ta široka, pusta cesta brez grmovja in dreves, ki se je vila proti trgu, mu je postala zoprna, neznosno dolgočasna. Da, vsa drugačna je ona, ki vodi s postaje proti Vrbju! Ali pa ni morda tudi ona malce drugačna, kakor se mu je videla prvič, ko je stopal po njej z dekretom v žepu? Morda . . . ha . . . ha! To je neumna misel! Čemu bi si belil glavo, gotovo je, da je danes tako nesramno nervozen, kakor še ni bil nikdar v svojem življenju. Toda to mora preiti! Dvignil je glavo ter pogledal proti nebu. Tam gori je bilo čisto in vedro, modro in svetlo in videlo se je tako daleč, daleč kakor v neznansko globočino morsko. In Idolniku se je nehote ustavila noga in oko mu je strmelo nekoliko hipov navzgor in iz srca mu je izginila ona temna misel, ki se je bila vanj prikradla tako zavrtno. Mehka toplota je zopet ogrela njegove prsi in veseleje je stopal dalje.

Pri davčnem uradu so mu izplačali triintrideset goldinarjev in triintrideset krajcarjev, Z drhtečo roko je vtaknil tri desetake v površnik, a tri srebrne goldinarje v hlačni žep. In ž njimi je tam ostala tudi njegova desnica in med njegovimi prsti so se smukali srebr-

njaki zdaj od vrha navzdol, zdaj narobe, a vmes se je mešal oni preostali drobiž. Nekako ponosno je hodil, ogledujoč si enonadstropne trške hiše z nizkimi okni in lonci pestrih cvetic na njih. In njegova domišljija se je razvnela in za temi cveticami je videl kodraste dekliške glave, zardela lica in črešnjeve, nasmihaajoče se ustnice.

Te njegove pesniške občutke je začel motiti želodec, ki ga je opominjal, da je že dolgo, kar je zajutrkoval. Stopil je v prvo bližnjo gostilno ter naročil četrtnko vina. Prinesla mu ga je komaj osemnajstletna mladenka vlažnih, velikih oči in rumenih, svetlečih las. Premotrla ga je naglo in se nasmehnila, vprašujoč, ali želi še česa. In naročil je še dve jajci na mehko ter se nasmehnil i on. Mladenka mu je ugajala, nekaj odkritosrčnega, deviškega je bilo na njej. Bilo je na njenih licih nekaj, kar je spominjalo na jutranjo roso, ki se sveti na rdečem jabolčnem cvetju, še predno so jo drhteče poljubili solnčni žarki. In ta rosa je bila, ki mu je takoj priljubila to neznano mladenko, in ta rosa je bila, ki je udarila v njegovi notranjosti na neko posebno struno, ki dozda še ni zazvenela nikoli. Ko se je vrnila z naročenim jedilom, jo je pogledal vnovič v lepe oči. A tedaj se je nekako zdrznil, preletela ga je hipoma neka čudna slutnja, bilo mu je, kakor bi mu nekdo zašepetal na uho: »Ta cvetica ne cvete ne zate, ne za drugega ... ona je moja ... ha, ha, moja!«

Prestrašen se je obrnil, toda za njim ni bilo nobenega, v kotu se je zazibala samo senca njegova na beli steni. Iz sobe pa je zopet stopala ona rahlo, komaj slišno, kakor se rahlo ziblje ptica na lahkih svojih krilih ...

Tedaj pa so se vrata vnovič odprla in šumno je vstopil nov gost. Bil je dolg, suh človek, kratko ostrižen in visokega, obokanega čela. Sedel ni za mizo, pač pa korakal po sobi gori in doli, pozdravivši Idolnika. Kmalu za njim je vstopila zopet ona ter vprašala:

»Četrtnko istrijanca, gospod učitelj?«

Oni je samo prikimal.

Idolnik pa je došleca pogledal natančneje. Njegov nastop mu sicer ni posebno ugajal, a vstal je kmalu ter se mu predstavil.

»A tako, tako — servus, kolega! Torej ti si v Vrbju? A jaz sem tamle gori pri Sv. Ahaciju. Lep hrib to. Kadar grem doli, se zavijem črez ušesa v suknjo ter se trkljam prav do glavne ceste. Kadar se vračam v svojo rezidenco, se pa stoje pasem. Vidiš, za kaj takega ti nisi rojen, kakor kažejo tvoje drobne in bele ročice. Hm, te so namenjene za kaj drugega. Recimo, gladile bi kaka žametasta ličeca, ali pa bi, no recimo — preštevale denar. Ha, ha, ha!«

In smejal se je glasno in šumno, da je odmevalo od sten.

»Toda mojega imena še menda ne veš. To je sicer vseeno. Lahko bi se pisal Rotschild, lahko Kalister, lahko pa — tudi Francek Krtina, to je namreč ime, ki ga nosi oni siromak, ki je kopal kamenje v kamenolomu za našo vasjo, a ga je nekega dne zasulo, da ni nikoli več videl božjega solnca. Revež! Tako se pa pišem Zamuda, Janez Zamuda. In res — alah je velik — zamudil sem vse, kar je količkaj dobrega na svetu.«

Pogledal je Idolnika oprezno, kakor bi hotel uganiti njegove misli, ki bi jih utegnilo v njem vzbuditi tako čudno predstavljanje. Toda Idolnik ni ganil niti s trepalnicami. Oni pa je nadaljeval:

»Ne, zlagal sem se. Nečesa nisem zamudil. To ti hočem povedati. Glej, zdrav sem kakor riba, dobre zobe imam in dober želodec. Vraga, prežvečil in prebavil bi jeklo in rjaste žreblje, ko bi se le dobili — zastonj! In doma imam zdravo ženo in zdravih desetero otrok. In tudi oni imajo dobre zobe in dobre želodce. Prežvečili in prebavili bi ravno desetkrat toliko, kakor jaz zaslužim. Ha, ha ha. Hudič, še danes, ko je prvega, bodo lačni kakor kobilice po toči. Čakaj, na!«

Segel je v žep ter položil mošnjo na mizo.

»Tu vidiš. Petindvajset let sem učitelj, večinoma pri Sv. Ahaciju, a ta ljubi svetnik in patron enega mojih otrok mi ne pomaga, da bi imel kaj več nego toliko. Tu so . . . eden, dva, deset . . . tri-deset . . . petinštirideset goldinarjev, kolega, črez petindvajset let petinštirideset goldinarjev na mesec! . . . Ali hočeš, da ti kaj posodim? Na, vzemi!«

Bridko se je nasmejal, da so mu stopile solze v oči. Idolnik ni mogel izpregovoriti besedice. Vsaka beseda, ki jo je izgovarjal oni, ga je bila s pestjo v lice, ga je zadevala kakor kladivo.

Zamuda je pograbil novce z mize ter jih zopet zavezal v mošnjiček.

»Toda sediva, kolega! Čemu bi se razgreval? Govoriva kaj vselejšega!«

Sedla sta in naročila še vsak merico vina.

»Kdo je ta deklica, ki nama streže?«

»Aha, torej ti je všeč! No, ni napačna. Ali lepo te prosim, pusti take reči pri miru, ako hočeš kdaj drugače govoriti, kakor ti govorim jaz danes. No, sicer je pa iz dobre hiše, dobra in pridna punca in poštena. To ti lahko povem. Ime ji je Milena. Ako hočeš kaj več zvedeti, moraš že vprašati drugod!«

»Kaj pa kolegi v tukajšnjem trgu? Kje bi jih dobil, da se seznanim z njimi?«

»Popoldne bodo gotovo tukaj. Počakaj jih! Jaz pa moram iti, sicer . . .«

Stavka ni končal, a gledal je prazno steklenico nekam žalostno. Videti je bilo, da se bori sam s seboj. Ali kmalu je stresel z glavo ter vstal.

»Kolega, ako dovolite, pokličem jaz pol litra . . . takole za prvi sestanek se spodobi,« je dejal Idolnik, ki si je domišljal, da mu vidi v dušo.

Oni ga je pogledal.

»Vidim, da si dober fant in da imaš srce na pravem mestu«, je dejal Zamuda; »toda pazi, to ni dobro! — Jaz pa ne morem sprejeti tvoje ponudbe, hvala ti vseeno!«

Te besede je govoril tiše in z mehkim, izrazitim glasom ter ponudil Idolniku roko.

Ali v tem hipu je bil že zopet prejšnji Zamuda. Zasmejal se je ter glasno in z onim osornim poudarkom nadaljeval:

»Ako bodeš včasih kaj lazil tod okoli, pa se oglasi na vrhu pri Sv. Ahaciju. Videl bodeš, kako živimo. Servus!«

Obrnil se je, da bi odšel. Med vrati je zaklical:

»Ako ostaneš čez poldne, pozdravi kolege!«

Idolnik se je zamislil. Nekam pusto in neprijetno prazno je nastalo v njegovi duši. Ti menjavajoči se občutki so ga plašili in vznemirjali. Vraga, ali res ne more človek biti trd in zavarovan, da ne bi ga vzdramila vsaka beseda ter ga pripravila ob veselje in moško samozavest? Ta Zamuda je izklesan iz vse drugačne snovi nego on, Idolnik. To je pokazal ravnokar in kolikrat je moral kazati v teh dolgih letih mučenikovanja, zatiranja in bede! Ali bo on, Idolnik, mogel čez toliko let stopati tako trdno in ravno, kakor stopa Zamuda?

Segel je v žep. Oni trije goldinarji, ki so tičali tam notri, so se mu začutili pod prsti tako neznatni, tako silno majhni, da so se mu videli kot vinarji in še so se krčili in krčili.

Tedaj je vstopila zopet Milena. Nekaj takega, kakor bi se pokazalo solnce izza črnih oblakov, je posijalo v sobo in razpršila se je za hipec tudi megla, ki se je kuhala v Idolnikovi notranjščini . . .

Popoldne se je Idolnik seznanil s trškimi kolegi. Bili so trije mladi, veseli možje, ki so imeli še vedno to srečo, da so jih starši podpirali od doma, in tako niso še vedeli, kako živi oni, ki je na-

vezan sam nase. Idolnik je našel v njih ljubeznive tovariše, a drugega nič. Nehote jih je primerjal z Zamudo in ta primera je slednjega še bolj povzdignila v njegovih očeh.

Nadučitelja tisti dan ni videl. Sklenil je, da ga poseti ob drugi priliki . . .

Idolnik se je tistega dne dolgo zamudil v trgu. Prigovarjali so mu kolegi, naj ostane, saj nima tako dolgo do doma in saj je prvič, da so skupaj.

Dal se je pogovoriti. Pijača, ki je ni bil vaje, je vplivala nanj in postal je skoro razposajen. Pozno popoldne je vstopil s tovariši v sobano največje gostilne v trgu: »Pri zlati kroni«. Tam je sedelo pri pivu nekoliko uradnikov. Bili so to: sodni svetnik, sodni pristav, advokat, notar in nekaj gospa, oziroma gospodičen. Idolnika so predstavili in sedel je mednje. Prvič v svojem življenju se je nahajal v tako odlični družbi. Kot dijak je sicer semtertja zašel v boljše kroge, toda kot pasiven gledalec, kot statist. Danes je bilo to nekaj drugega. Čutil je, da je treba tu imeti svojo aktivno vlogo, a kakšna bode ta vloga, niti pojml ni. Zlasti so ga motile dame. Tako čudno, skoro bi rekel indiskretno so se ozirale po njem, da ni vedel, kaj bi začel. Videl je, da nekaj zahtevajo od njega, a kaj bi to bilo, ni mogel uganiti, si ni mogel misliti. Semtertja je opazil, da je katera pošepnila sosedi nekaj na uho ter da se je izpod njenega čela zabliskalo proti njemu. In bilo mu je kmalu nekako nekomodno, nekako tesno med temi novimi znanci, da si je zaželel svežega zraka, zaželel prostosti, da je zahrepenel po svojem mirnem, tihem kotičku v Vrbju.

Razgovor se je vrtel ob navadnih rečeh, a Idolnik je sedel na koncu mize nekako sam zase. Polagoma je uvidel, da ga drugi komaj vidijo, tako nekako, kakor bi bil senca katerega izmed njih, a da se z vprašanji in ogovori obračajo večinoma le do njegovih kolegov, da pa je v teh vprašanjih in ogovorih nekaj milostnega, oblastnega, nekaj tako nizkega, kar se ne da izraziti. A kolegi se smejejo brezskrbno, se čutijo počaščene in vzvišene ter nekako domače med temi visokimi gospodi. To se mu je začelo gabiti in že se je hotel posloviti. A tedaj je nekdo dejal:

»Kaj pa Zamuda, ali ga ni bilo danes tukaj?«

»Da, toda izginil je takoj,« je odgovoril kolega Jaka Maček.

»Ah, torej o prayem času,« se je zasmel nekdo. »Opoldne ga je lovil po gostilnah črevljar Matko.«

»Kaj nam maril!« je odgovoril kolega Masten.

»Kdo pravi, da nam je kaj mari? Toda priznati morate, da je nekoliko prelahkomiseln. Dolgov ima kot kak »stabsoficir«. Ali bi ne mogel nekoliko bolj paziti in varčiti?«

»Da, da, to je res,« je potrdil Maček. »Malo preveč sramote nam dela. Zato pa smo še vedno zadaj. Eh, taki elementi škodujejo vsemu stanu!«

Tedaj se je pa na svojem sedežu vzdignil Idolnik. Bil je bled kakor vosek. In izpregovoril je glasno in s tresočim se glasom:

»Gospoda, to ni lepo, da opravljate nenavzočnega moža, ki se ne more braniti! Apelujem na vašo poštenost, da opustite take razgovore!«

In zvrnil je naglo ostanek pijače iz kupice, poklonil se ter odšel iz gostilne.

»Vraga, ta je pa idealen!« je izpregovoril advokat. Drugi so se samo molče pogledovali, vsem je sapo zaprlo . . .

Idolnik je stopal iz gostilne ob vrtnem plotu. In tedaj je slišal izza grmovja ta-le razgovor:

»No, ali si ga videla tega novega učitelja? Čeden fant, a neroden, da je smešno.«

»A, kaj me briga takle učitelj, naj bo, kakršen hoče! Posebne duhovitosti pa tudi ni na njegovem bledem obrazu.«

Idolnik se je spomnil, da sta nekoliko pred njim odšli iz sobe sodnikova in notarjeva hčerka. Nasmehnil se je ter stopal dalje. Toda njegova glava je bila težka in klonila mu je doli, kakor bi se bil hipoma postaral za mnogo, mnogo let.

Tedaj pa se je spomnil današnjega dopoldneva. V spominu mu je vstala Milena in nenadoma se mu je zatožilo po njej. In njegova noga ga je obrnila proti oni gostilni, kjer se je sešel ž njo, in v nekoliko minutah je že sedel na onem prostoru, kjer sta zjutraj sedela z Zamudo.

Milena se je začudila, ko ga je zagledala. Toda nasmehnila se je tako ljubeznivo, kakor bi si bila že stara znanca.

V sobi je bilo nekoliko gostov, ki se niso mnogo menili zanj. In to mu je bilo prav. Opazoval je nemoten Mileno, ki se je gibala med njimi ter včasih pristopila tudi k njemu. In vprašal se je na tihem vnovič in vnovič, kaj pravzaprav hoče on tukaj, kaj naj mu bode mari deklica, ki mu je danes slučajno prekrizala pot, čemu naj ga to zanima. Ali dasi ni vedel odgovora, je vendar občutil globoko žalost, globoko zapuščenost v svojem srcu, ko mu je zopet in še razločneje šepetal na uho oni grozni glas: »Ne cvete ne zate,

ne za drugega . . . ona je moja . . . ha, ha, moja!» In zavedel se je, da so te besede zapisane na njenem čelu, da jih je tja zapisala koščena roka, ki ne prizanaša nobenemu, ki ne izbira med starino in mladino . . .

Ko se je poslovil, ji je stisnil roko prav rahlo in mehko, kakor bi jo bil poljubil. Bal se je, da ne bi je zbolelo, saj je bila tako majhna, tako nežna . . .

Bilo je že mračno, ko je odhajal iz trga. Po sredi ceste so ropotali težko obloženi vozovi, vozniki so pokali z dolgimi biči in pod konjskimi kopiti so se ob kamenju kresale iskre. Niže in niže se je spuščala tema in ostra sapa je potegnila čez bližnje hribovje. To je dobro delo Idolnikovemu vročemu čelu, ki so se za njim podile različne mučne misli. Kar je nastopil svojo učiteljsko službo, je bilo danes prvič, da se ga je resno polotil strah pred bodočnostjo. Kruta roka je naglo in neusmiljeno zabrisala svetle podobe njegovih mladeniških sanj in namesto njih so se sivile zamazane motnovlažne lise. Idolnikovo življenje je dospelo do križpotja. Za njim kratka, široka in bela cesta njegove mladosti, posuta s cvetjem in vonjavo, pred njim dolga, ozka in trnjeva steza, vodeča v temo, v črno noč. Danes se je zavedel, dan njegove prve plače mu je prinesel namesto blagoslova prokletstvo, ki ga je poslej preganjalo, koder mu je stopala noga, kamor se je obrnil . . .

Pozno je bilo, ko je došel v Vrbje. Sestra je že bila odšla k počitku in odprla mu je mati. Bila je to stara ženica. Njen obraz je bil naguban kakor preležano jabolko spomladi, a iz teh gub se je svetilo dvoje dobrodušnih, modrih oči, ki so pomlajale njena lica, kakor pomlajajo solnčni žarki orumenelo listje obpotočnih jelš. Njeni sivi lasje so bili počesani na gladko ter so dajali njenemu visokemu čelu neki svetlojasen odsev. Vsa postava je imela nekaj prikupljivega, nekaj v resnici materinskega.

»Dolgo te ni bilo, Francelj,« je izpregovorila ženica. »Gotovo te je zadržalo kaj posebnega.«

»Nič mati, samo zamotil sem se. V družbi sem bil.«

Pogledala ga je pazljivo.

»Prepadel in bled si, Francelj,« je nato dostavila skrbno. »Nekaj posebnega se ti je pripetilo.«

Sin se je ustavil pred njo.

»Da, mati, res je, nekaj posebnega se mi je pripetilo. Čujte, danes sem izgubil — svojo mladost!«

Prijel jo je za roko ter se nasmehnil.

Ženica je vztrepetala. Morda ga je tačas razumela, morda je uvidela, da se je zgodilo to mnogo, mnogo prezgodaj.

»Lačen si gotovo,« je dejala takoj nato. »Sedi in pripravim ti nekoliko večerje.«

Obrnila se je ter stopila k ognjišču.

Idolnik pa je odložil ter sedel k mizi. Tam je ležala prodajalnična knjižica. Mehansko jo je vzel v roke ter prelistal. Račun za prošli mesec je bil že napravljen.

»Petnajst goldinarjev,« je mrmral Idolnik. »Mnogo denarja je to.« Takoj nato je segel v žep ter izvlekel denar.

In naštel je samo še trideset goldinarjev.

Od ognjišča ga je opazovala mati. Bila je nekam nemirna, a videti ni bilo tega na njenem obrazu.

»Tri goldinarje sem zapravil, mati,« se je oglasil Idolnik. »In tukaj jih imam še trideset. Zdaj pa petnajst v prodajalnico, deset župniku za vino, ki mi ga je vsilil, en goldinar za časopise . . . koliko mi ostane?«

»Mnogo si zapravil, Francelj,« je dejala mati in strmela na denar na mizi.

In žnjo je molče strmel i Idolnik, kakor bi pričakoval, da se neznatni kupček poveča, da naraste. A vse je ostalo tako, kakor je bilo prej. Trije desetaki in trinintrideset krajcarjev je ležalo na mizi ter se stiskalo skupaj, kakor bi jih bilo sram, da tako samevajo. A tedaj se je začelo nekaj dvigati iznad kupčka, kar je videl Idolnik sam. In v ta nekaj je bila zavita dolga, koščena postava Zamudova! In njegov obraz se je sarkastno režal in usta njegova so govorila: Ali hočeš, da ti kaj posodim? Na, vzemi! A takoj je začul druge glasove: Ta mož je nekoliko prelahkomiseln, malo preveč sramote nam dela!

In Idolnik se je zasmel glasno in odurno, kakor ni bila njegova navada.

»Mati, jaz ne bom večerjal, spravite za jutri! Tu imate denar, plačajte v prodajalnici in župnišću, a ostalo spravite! Moji črevlji so raztrgani, suknja oguljena, vaše krilo je obledelo in Ivanka jopica že ni Bog ve kako nova.«

Odšel je naglo v svojo sobo.

Mati pa se je naslonila pri ognjišču na stol ter se zamislila. Črez dolgo časa je vzela luč ter stopila pogledat k sinu. Videti je bilo, da je zaspal. Pristopila je k postelji ter ga prekrižala. Nato je rahlo in tiho odšla.

Idolnik pa se je dvignil v postelji takoj, ko so se za njo zaprla vrata. Obraz je stisnil v roki ter ostal tako do ranega jutra.

Ko je zjutraj vstal in pogledal skozi okno, je zapazil, kako zunaj naleta prvi sneg. Zvonikov križ je bil pobeljen, pod oknom so se zbirali vrabci.

Stopil je k mizi, da bi se pripravil na pouk. Toda ko je odprl knjigo, mu je vse migljalo pred očmi in ob sencih v glavi ga je tiščalo. In zaprl je knjigo ter stopil k umivalniku. Močil si je glavo ter se drgnil po rokah in prsih. Čvrst je hotel biti pri pouku, zadostiti je hotel na vsak način svojim dolžnostim.

Toda tedaj je zagledal pred seboj v spominu Zamudo, videl je oni neznatni kupček novcev, videl ono »nekaj«, kar se je dvigalo sinoči iznad kupčka in — njegove moči so opešale.

Izmučen in truden je stopil v šolsko sobo. In ta ni bila več tako svetla, kakor je bila vedno doslej, in otroške oči se niso več tako iskriale pred njim kakor še predvčeranjim. Apatično so ga gledali otroci, držali so se leseno in zatelebano.

In ko je začel poučevati, je bil njegov glas osoren in hripav, a otroci so se mu videli sami kmetiški butci z vodenimi glavami in brez možganov . . .

Kako težko je čakal, kako hrepenel, da bi bile ure končane! . . .

Zunaj pa je vedno bolj naletal sneg in vrabci so vedno bolj pritiskali blizu hiš . . .

Spomini.

Ko se po zemlji razgrne noč,
tedaj spomini prihajajo,
v razkošje nekdane ljubezni
utrujeno dušo zarajajo . . .

Spomini, spomini moji,
kako so sladki in tihi,
prihajajo . . . mirno odplovejo
kot spečega deteta dihi.

Kristina.

Trenotki iz učiteljskega življenja.

Spisal Josip Dolinar.

III.

Idolnik je napravil drugi izpit, izpit za učiteljsko usposobljenost in je bil sedaj v Vrbju definitivno nameščen. Vrbje se mu je bilo v tem času zelo priljubilo spričo svoje lepe lege, zlasti pa spričo dobrih, nepokvarjenih ljudi. Čemu bi torej silil kam drugam, saj so bile plače, kakršno je mogel v sedanjih razmerah doseči on, skoro povsod enake. Povsod bornih štiristo do štiristopetdeset goldinarjev! A v Vrbju je bilo vendar tudi za orglanje sto goldinarjev, dočim je bilo v drugih krajih v ta namen samo od petdeset do osemdeset goldinarjev. Sklenil je torej počakati na tem mestu, dokler bi se ne pokazalo upanje, da dobi kje kako nadučiteljsko službo.

Ljudje so imeli Idolnika radi. Pod njim se je povzdignila šola, otroci so se naučili marsikaj, kar se ljudem pod pokojnim Lisjakom niti sanjalo ni, in tujci, ki so zahajali prej in sedaj v to hribovsko vasico, so povsod naglašali izpremembo v vedenju otrok zunaj šole med prejšnjimi in sedanjimi časi. V cerkvi se je pelo lepo in na vasi sami je nastal pevski zbor, ki je prepeval z veseljem umetne slovenske pesmi, dočim se je pred Idolnikom glasilo hripavo kroganje klanfarskih poskočnic po vse noči. Včasih je ta pevski zbor izletel celo v sosednje vasi in celo v trg in je tam našel vselej priznanje. Pa tudi v nekem drugem oziru se je precej izpremenilo na boljše. Pred Idolnikom je imela družba sv. Mohorja v Vrbju komaj deset udov, a sedaj jih je štela šestkrat toliko. Povsod se je bralo z veseljem in zanimanjem. In v Vrbju je sedaj dohajalo tudi precejšnje število slovenskih dnevnikov in po njih je Vrbljanom zasijalo nekaj, česar so v drugih vaseh še vedno pogrešali. V šoli sami pa je bilo večno gibanje, zlasti ob nedeljah, ko so ljudje imeli čas in so zlasti možaki prihajali radi k Idolniku.

Idolnik bi bil torej lahko srečen, lahko bi bil s ponosom zrl na zgradbo, ki jo je zgradil v razmeroma tako kratkem času z velikim naporom in trdom. In res se je včasih tudi njegovo oko zasvetilo v zadovoljnosti in sreči, neka harmonija se je razlila po njegovi notranjščini, toda to so bili redki, redki trenotki. Čestokrat je njegova glava težko slonela v dlaneh, njegov duh je bil potrt,

njegove misli žalostne. Čestokrat je posedal pozno v noč, ko je odpravil težavne svoje posle, v skromno opravljeni sobi ter razmišljal in razmišljal. Njegova postelja je bila nedotaknjena, napol odgrnjena, kakor jo je bila sleherni večer odgrnila mati ali sestra. Čestokrat je sklonjen pisal in pisal. A ko je nazadnje prebral svoj izdelek, je prijel papir in ga raztrgal od vrha do tal. Neka notranja sila ga je silila, da bi pisal; v njem je dozorovalo vedno več načrtov, ki bi bilo v njih izvršitev potrebnih več človeških življenj nego eno samo in to še tako kratko, kakršno je bilo prisojeno Idolniku. A ko je sedel in začel pisati, ga je vselej prevladala neka osebna bol, ki se ga je tesno oklepala, ki ga ni hotela zapustiti, in na papir so se izlivale besede polne sentimentalnosti in osladnosti. Vse, kar je napisal, je značil pečat one subjektivne boli, je bilo nezrelo in neužitno. In pisal je zopet in zopet in trgal je zopet in zopet. A nazadnje je odložil pero in sklenil je počakati, da se izboljšajo časi, da se iznebi one moreče malodušnosti in malenkostne občutljivosti.

Gmotne razmere Idolnikove so bile jako žalostne, ali urejene. Dolgov ni imel, toda drugega tudi ni imel. Zahajal ni nikamor in z materjo in sestro so živeli često po več dni ob samem krompirju in vse to spričo tega, da ni bilo treba hoditi na posodo. Vina že davno ni bilo več pod njegovo streho, od onega časa, ko je župniku tako težko plačal zanj dolžni desetak. A to tudi ni dobro vplivalo na njegovo zdravje. Bil je slaboten in bled, često so ga napadale slabosti, da je moral posedati . . .

Od onega dne po prvi plači, ko so se mu šolski otroci prvič videli sami kmetiški butci z vodenimi glavami in brez možganov, ko je tako težko čakal in hrepenel, da bi bile ure končane, od onega dne se je moral čestokrat grozno premagovati, da se mu ni pripetilo zopet kaj podobnega. Idolnik je imel veliko energije; to, kar je že toliko učiteljev pokopalo, kar je učinilo, da se jim je pristudila šola in ljudstvo, to je on slednjič premagal. Kolikrat je potem še stopil v šolsko sobo plah in izmučen, kolikrat so se pred njim vzdigale zopet apatične glave, kolikrat se ga je zopet loteval obup in gnus nad vsem, kar je bilo okoli njega! Toda vselej je pomislil: ali so krivi ti nedolžni otroci tvoje bede? ali hočeš tako ostati zvest svojim idealom? In stresel je z glavo, nekje v veliki daljavi se je zazibal svetel žarek, bližal se je in bližal in obvisel je na njegovem bledem licu. In ta žarek je bil tudi gorak. Njegova gorkota je silila v Idolnikovo dušo, tam je raztajala led in razpodila meglo. Idolnik je dvignil svoj glas, o početku še tresoč in negotov, a

vedno čistejši, ljubeznivejši in prepričevalnejši. In izginili so iz klopi tepci in butci in sedeli so v njih sami nadarjeni otroci s simpatičnimi obrazi, s svetlimi pogledi in hrepenečimi dušami. In v šoli je bilo veselo kakor prve dni, živahno je bilo in učilo se je samo ob sebi. Idolnik pa niti občutil ni izmučenosti in utrujenosti in zadovoljen sam s seboj je sedel k bornemu kosilu . . .

Idolnik je bil zvest tovariš, toda navzlic temu ni mnogo občeval s svojimi kolegi. Ako ga je pa kdo posetil, je vselej rad videl in postregel mu je z vsem, kar je premogel. In preživel je ob takih prilikah vselej srečno urico. Med vsemi kolegi se mu je najbolj prikupil Zamuda. Toda videla sta se od onega dne samo še pri okrajnih učiteljskih konferencah. Navadno sta tam sedela skupaj in med njima je nastalo neke posebne vrste prijateljstvo.

Nekega prostega dne v majniku se je Idolniku zahotelo, da bi šel kam daleč ven pod milo nebo, da bi se izprehodil in razvedril, da bi se naužil čistega zraka ter okrepil svoje oslabele živce. In spomnil se je, da bi morda lahko obiskal Zamudo gori pri Sv. Ahaciju.

In res se je odpravil tja gori. Bil je krasen dan, kakršnih je malo. Vzduh je bil čist in svež, nasproti je pihljala rahla sapa. Okoliinokoli pa vse sočno in temnozeleno! Idolnik je stopal lahko kakor že dolgo ne. Njegovo lice je pordelo in njegovo oko je zadobilo večji blesk. Čutil se je prostega, kakor bi bil po dolgem času zapustil temne zidove neprostovoljne ječe. Čutil se je srečnega, vse je izginilo za njim, kar je bilo črnega v zadnji dobi njegovega življenja, vse se je zbrisalo, vse završilo.

Ko je zagledal pred seboj trški zvonik, se je spomnil onega dne, ko je prišel prvič v trg po plačo. In spomnil se je hkratu Milene. Kolikrat je že moral nehote misliti nanjo! Od onega prvega srečanja se mu je vsiljevala njena podoba često pred oči, zlasti prve čase. Pozneje se je sicer dogajalo to redkeje spričo težkih razmer, a vendar je bila njena slika na varnem mestu v globočini njegovega srca, in trebalo je samo tja notri nekoliko pogledati in dvignila se je in od nje se je razširjala prelestna svetloba na vse strani.

In dvignila se je tudi danes, dvignila sedaj.

»Bog ve, ali je še doma? In kakšna je? Tako dolgo je že, kar je nisem videl — dve leti in že čez!«

Pri teh mislih se je pa začudil, kako je to, da ni nikdar več potem zašel v trg do nje. Saj bi bil vendar moral iti, saj je imel pravico do nje, ki se je bila naselila v njegovem srcu! In ali ni morda tudi ona včasih zahrepenela po njem, dasi sta se videla samo

tisti dan, samo tiste kratke hipe? Ali je ravnal prav, da jo je pustil samo tako dolgo, tako dolgo? Srce se mu je stisnilo ob tej misli in hkratu se je pojavila v njem ona misel od prvega dne: »Ne cvete ne zate, ne za drugega . . . ona je moja . . . ha, ha, moja!« Slišal je zopet tisti šepetajoči glas, ki mu je govoril te besede prvič, in videl je zopet ono temno svojo senco na steni, ko se je ozrl. Noga se mu je nehote ustavila, stresel se je in vest mu je očitala glasno, zakaj se ni nikdar več pobrinil za to, da bi jo obiskal. Nekaj težkega je leglo na njegovo dušo, a hkratu se mu je izvilo iz prsi:

»Ne, ne, ona gotovo še živi, mora živeti!«

A navzlic temu mu ni bilo lažje. Pospešil je korake, hotel je stopiti kolikor mogoče hitro v gostilno, kjer jo je videl prvič. Toda pred hišo se mu je noga zopet nehote ustavila, neki glas ga je svaril, naj ne prestopa praga. In pomišljal je.

Tedaj se je pa ozrl kvišku. Na vratih je visel mrtvaški list. V njegovi sredi so pod križem temnele velike črke: Milena Volčič.

Idolnik ni imel časa premišljati. V tistem hipu so začeli prihajati od raznih strani ljudje in ustavljali so se pred gostilno. Govorili so med seboj napol tiho in nerazločno. Idolnik je stal nepremično na mestu. Težak kamen mu je tiščal noge k tlom, da se ni mogel premakniti. A čutil je poglede ljudi obrnjene nase in bilo mu je mučno. Navzlic temu se ni mogel prestopiti, moral je čakati.

Zazvonili so zvonovi in prikazal se je na voglu črni križ in za njim duhovniki. Iz hiše so prinesli belo krsto, ovenčano s prvim pomladanskim cvetjem, začulo se je mrmranje molitev in po vzduhu se je razširil vonj po kadilu. Štirje mladeniči so vzdignili krsto na močne rame, zazvenelo je žalostno petje in vrsta se je začela premikati izpred hiše. Idolnik se je prestopil, njegova noga je zavila med pogrebce in stopal je za krsto s sklonjeno glavo in krva-večim srcem.

Ko so stopali mimo šole, je zagledal Idolnik kolego Mačka. Stal je ob vratih s klobukom v roki in vihal si je kratke svoje brčice. Ko je zagledal za izprevodom Idolnika, je povzdignil obrvi in z izbuljenimi očmi strmел vanj kakor v kako prikazen.

Idolnik pa je rahlo nagnil glavo v pozdrav ter jo zopet povesil. In stopal je dalje za množico.

S pokopališča se je razšla množica, na novem grobu je ostala le stara ženica. Pokleknila je na rjavo prst in sključila se je v dve gubi. Okoli osehljkih prstov je imela ovit molek in ustnice so se ji začele premikati.

Idolnik je hotel pristopiti k njej, toda ko je videl, kako je ženica vglobljena sama vase, kako se ne briga za nobeno stvar okoli sebe, se je ni upal motiti. Zadnji pogled na sveži grob in odkorakal je proti izhodu. Po glavi pa mu je zdaj vrvela samo še misel: »Kako da je umrla prav sedaj, kako da me je prav danes zanesla noga v ta kraj, da sem jo spremljal k večnemu počitku? Ali ni bila morda njena duša okoli mene zadnje dni, sinoči, ali me ni vabila, naj se pridružim njenim spremljevalcem na zadnji poti? — Ali ni morda njena duša koprneč že dolgo bivala v moji bližini, klicala me in vabila k sebi, a jaz je nisem slišal?«

Kakor je bilo vse to neverjetno, vendar si je Idolnik vedno bolj domišljal, da ga je Milena ljubila, da je hrepenela po njem, da ga je klicala in morda celo umrla zaradi njega, ki jo je bil tako zanemaril. Njegova domišljija je bila razgreta in bolna; ta nenavadni slučaj ga je zmešal in potlačil, da je mučil samega sebe z neko satansko vztrajnostjo. In že je hotel obrniti zopet v trg, sam ni vedel čemu in zakaj. Moral je vnovič obiskati one prostore, kjer jo je videl prvič, moral je izvedeti marsikaj, kar ga je mučilo in peklo. Z neodoljivo silo ga je vlekle tja, ga je sililo in pehalo.

Ali v tem trenotku je zablestela pred njim v daljavi zelena gora Sv. Ahacija. Nekaj svežega in čistega je dihala iz sebe in nad njo se je razprostiralo jasno, globokomodro nebo. In Idolniku se je videlo, da stoji tam gori Zamuda ter ga vabi k sebi z razprostrtimi rokami. Spomin na Zamudo ga je hipoma zdramil. V njem je videl Idolnik vso moško krepost, žilavost in vztrajnost v boju proti usodi. In že samo spomin na njegovo ime ga je dvignil, da se je vzpel iz svojega gorja ter moško klonil glavo navzgor.

Tudi sedaj se je hipoma otresel svoje žalosti, nova moč ga je prešinila in krenil je v reber.

Okoli poldne je došel Idolnik do cerkve sv. Ahacija. Pot je vodila vedno strmeje in strmeje, da bi se bil lahko ugriznil v kolena. Ali to Idolnika sedaj ni oviralo, to ga je še bolj raztreslo, da skoro ničesar mislil ni. Dospel je bil na vrh, da skoro sam ni vedel kdaj in kako. Šele, ko je bil gori in je potegnila ostrejša sapa, se je zavedel, da je premočen skozi in skozi. Curkoma je lil pot po njegovem životu, a okoli hrbta ga je mrzelo. In šele tedaj je videl, kakšno pot je napravil, in šele tedaj se je spomnil Zamudovih besed, ko mu je pravil, kako se pride od Sv. Ahacija v trg in kako zopet k Sv. Ahaciju. Potegnil je ovratnik svojega jopiča kvišku na vrat in stopal je naglo od cerkve navzdol na bližnjo pot, kjer je bilo videti

nekoliko hiš. Med njimi je bilo večje poslopje in Idolnik je ugibal, da je gotovo to šola. Toda ko je došel bliže, se mu je povedalo, da je to župnišče in da je šola nekoliko niže v rebri.

Napravil se je tja. Pot mu je kazal neki otrok. Hipoma postoji deček pred nizkim, pritličnim poslopjem s slabimi durmi in poškodovano streho. Nato se naglo obrne ter steče zopet, odkoder je prišel. Idolnik pa je stal pred šolo. Ozrl se je okoliinokoli in si ogledoval zanemarjeno poslopje. Videl je, da je bila vsaka kmetiška hiša v trgu mnogo čednejša in lepša nego šola pri Sv. Ahaciju. In kako čudno je dišalo tod okoli! Njegova šola v Vrbju ni bila sicer nič posebnega, toda s to napol podrto kolibo se niti ni dala primerjati.

Na koncu šole je bil plot in za njim se je razprostiral šolski vrt. To je nekoliko ublažilo slabi vtisk, ki ga je vse drugo napravilo na Idolnika, in nekoliko mu je odleglo.

Tedaj se pa pokaže izza plotu kuštrava glava Zamudova. Nekoliko časa postoji in gre proti Idolniku. Ko ga spozna, se zavihti Zamuda črez plot in z enim samim skokom je bil pri Idolniku.

»Duša, kaj te je prineslo? — Dobro došel!«

In zgrabil je Idolnika in ga objel.

»Lepa rezidenca, kaj ne? — No, prijatelj, ne boj se, tebi se gotovo ne bode treba nikdar plaziti po takih potih in stanovati v takih palačah, kakršna je tale. Zadnjič sem že nekaj slišal, kaj nameravajo s taboj. Čestitam, dobro si zapisan!«

In vlekel je Idolnika za seboj.

Prestopila sta prag in nahajala sta se v dolgem, temnem hodniku. Na obeh straneh so bila vrata. Zamuda odpre oprezno zadnja na desni ter pomoli glavo noter.

»To se mora delati jako previdno,« pravi nato smeje se Idolniku. »Le poglej noter in vedel bodeš zakaj!«

Idolnik pogleda za vrata in se nehote zasmije.

Za vrati je bila cela gruča otrok in se je valjala po tleh. Bili so obojega spola, stari od enega do osmega leta, a vsi debeli in vabečelični. Zdravje je sevalo raz njih obraze.

Zamuda nato odpre vrata nekoliko bolj in vstopi naprej. Idolnik se vnovič ozre po gruči otrok in jih prešteje.

»Ali tu jih je samo pet, kje so pa drugi«, vpraša nato šaljivo Zamuda.

»Potrpi, duša! — Kmalu ti bode vse jasno!«

Ko so otroci zagledali očeta, so se bližnji privili k njegovim nogam in spenjali so se po njem ter se mu dobrikali. In Zamuda jih je vzdigoval visoko gori nad glavo in spuščal jih zopet na tla, enega za drugim. In nastal je vrišč in veselo vpitje se je razlegalo po kuhinji.

»Še mene, ata! Še mene!«

»Dovolj za sedaj,« je dejal Zamuda in jim zažugal s prstom. »Sedaj pa tiho!«

Otroci so takoj umolknili in pririli so zopet drug do drugega ter se igrali mirno kakor prej.

Iz sosednje sobe se je slišal skozi odprta vrata ropot šivalnega stroja.

Tja je vedel Zamuda tovariša.

Idolnik je stopil v majhno, nizko sobo z dvema oknom. Ob enem oknu je stal šivalni stroj in pred njim je sedela ženska, s hrbtom obrnjena proti došlecema.

»Moja žena — gospod Idolnik,« je predstavil Zamuda še vedno za njenim hrbtom.

Ona se je obrnila in naglo vstala. Bila je majhna, suha ženica že nekoliko nagubanega čela in lica. Njen obraz je imel na sebi nekaj prikupljivega in iz njenih živih, modrih oči je odsevala sama dobrota.

Na njenem sedaj zardelem licu se je čitala neka zadrega. Videti je bilo, da skoro ni vedela, kaj bi rekla. Tako malo je bila vajena boljših ljudi, tako malokdaj se je kdo prikazal pri njih. Podala je Idolniku roko ter vprašujoč pogledala moža.

Zamuda ji je dejal:

»Tovariš bo kosil pri nas.«

V tem se je Idolnik ozrl po sobi. V temnem kotu ob daljši steni je stala postelj in na njej se je premikalo pod odejo nekaj živega.

Zamuda je videl, kaj opazuje tovariš. V tem, ko je odhajala žena v kuhinjo, je prijel Idolnika za roko ter dejal:

»Stopiva bliže postelje!«

Idolnik je začutil, kako so za hipec vztrepetali Zamudovi prsti ob njegovi roki, kako so se je krčevito oklenili. Toda le za hipec in zopet je bila mirna in hladna ta težka in velika roka.

Zamuda je izpustil Idolnikovo roko ter stopil k postelji. Privzdignil je rahlo odejo ter se ozrl v Idolnika.

Ta se je zagledal na posteljo. Kri mu je oledenela v žilah in prsi so se mu stisnile.

Na postelji je ležala deklica, ki je imela morda deset let. Toda na njej je bila edina še glava, ki je kazala nekaj človeškega. In ta glava je bila vsa Zamudova. Iste poteze, isto čelo, iste oči, celo isti lasje! Toda vrat pod to glavo je bil tako ozek, tako izsušen, kakor ne bi spadal sem, in pod njim navzdol ves trup in vsi udje gola kost in koža. Vse je bilo mrtvaško, kakor bi bilo ležalo že dolgo časa pod zemljo.

»Tako leži že dve leti,« je izpregovoril Zamuda in zopet zagrnil grozni skelet.

Idolniku je zastajala sapa. Nobene besede ni mogel izpregovoriti. Ko sta odhajala od postelje, se je Idolnik vnovič ozrl v kot. Od tam so jima sledile velike, žalostne oči, kakor bi jima hotele očitati, da sta se tako hitro odstranila. Idolnik se je naglo obrnil ter stopal za Zamudo . . .

V drugi sobi takoj zraven prve je imel Zamuda svojo spalnico. Poleg njegove postelje je stala še druga in potem še v vsakem kotu po ena. Tudi ta soba je bila nizka in zaduhla in dišalo je v njej po plesnobi.

»Kako moreš tukaj stanovati?« je viknil Idolnik.

Zamuda se je ozrl vanj ter dejal resno:

»Vidiš, da si še zelo mlad, sicer ne bi vprašal takih reči. — Toda oprosti, ti ne spadaš med nas, zato ne moreš razumeti!«

Idolnik je bil skoro razžaljen ob teh besedah. Toda v tem hipu je pomislil na svoje dozdej tako malenkostne boli in na bedo, ki se je ščeperila v teh prostorih, in vsaka žal misel do Zamude je hipoma izginila iz njegovega srca . . .

Šla sta na vrt. Bil je še precej velik in po posameznih gredicah je komaj jela poganjati različna zelenjad. Vse je bilo še tako majhno, tako pritlikavo, a videti je bilo zastarelo in uvelo.

»Nobena reč noče letos prav rasti,« je opomnil Zamuda. »Sicer pa tudi druga leta ni nič posebnega.«

Vprek zadnjega plota je bila gredica in na njej nekaj letos cepljenih divjakov, ki pa še niso nič poganjali.

»Lansko leto sem oddal sto lepih jablan, seveda skoro zastonj. A letos tudi to, kar sem cepil, noče uspevati. Ali je moja roka že nezanesljiva, ali kaj! Vidi se mi, kakor bi vse pojemalo, kakor bi šlo nekam navzdol, nekam daleč, daleč in vedno hitreje in hitreje.«

Idolnik je vedno molčal in samo poslušal Zamudove opazke. Vse, kar je tu videl danes, šolsko poslopje, Zamudova obitelj, vrt in kar je raslo na njem ter celo Zamuda sam, vse se mu je videlo nekam tuje, nekam nenaravno — in prisiljeno. — Zlasti zadnje Zamudove besede so ga zadele tako čudno, da se mu je videlo, kakor bi jih ne bil izgovoril on, kakor bi bile prihajale iz bližine od nevidnega, po vzduhu plavajočega bitja.

Na sredi vrta je imel Zamuda iz kolov zbito vrtno lopo in v njej primitivno leseno mizo. Okoli so bile klopi lastnega izdelka. Tja sta zavila in sedla.

»Kako obiskujejo otroci šolo?« vpraša Idolnik.

»Razmeroma dobro.«

»In kakšni so uspehi?«

»Prav dobri. Pozneje ti lahko pokažem zvezke, morda se bodeš čudil!«

V tem je že prišla na vrt Zamudova žena. V roki je nosila bel prt in ž njim je pogrnila mizo.

»S posebno dobrim kosilom vam ne morem postreči, morate že oprostiti. Ako bi bili vedeli prej, bi bilo seveda drugače!«

»Ali nikar se ne trudite, gospa, jaz sem zadovoljen z malim. Par krompirčkov ali malo žgancev, pa je dovolj.«

»Saj vemo, vemo,« se je zasmejala, »to se le tako govori! Toda počakati boste morali še nekoliko trenotkov, mi smo namreč že pokosili in pripraviti je treba sedaj kaj drugega. Vina pa prinesem takoj.«

Naglo je izginila in istotako se je naglo vrnila s steklenico vina in s krožnikom kruha.

Idolnik se ni branil in vzel je takoj kos kruha in izpil čašo vina. Ni bilo Bog ve kako dobro, toda pilo se je.

»Kje kupuješ vino?«

Zamuda ga je pogledal od strani.

»Kje ga kupujem? — Prijatelj tega glagola v tej obliki jaz ne poznam. Vino samo včasih kupim, na priliko takole trikrat v letu: o Božiču, Veliki noči in na svoj god. Pijem ga pa zraven še sam, kadar grem v trg ali kam drugam, ker drugače ne more biti. Sicer pa to vino prodajajo tam le gori pri cerkovniku.«

»Ni napačno,« je dejal Idolnik, samo da bi kaj odgovoril.

Zamuda pa je vnovič nalil kupici in trčila sta. Predno je bilo kosilo na mizi, sta izpraznila steklenico in Zamuda je takoj poslal po drugo.

»Prijatelj, ne škoduj se!«

Zamuda se je zasmejal.

»Kaj? Ali ne veruješ, ako ti rečem, da je danes zame večji praznik, nego so Božiči, Velika noč in celo moj god?«

Vino je obema razvozlalo jezik in začel se je med njima prav živahen razgovor. Razpravljala sta raznovrstne reči in Idolnik se je nehote čudil, ko je videl, da je Zamuda vešč marsičemu, o čemer si ne bi bil mislil.

Kmalu potem je Zamudovka prinesla na mizo kosilo. V skledi je plavala rumena obara ž rižem in iz nje so štrleli belkasti kosi tolstega piščanca.

»A vraga, to je vse kaj drugega nego krompirček. Čemu vse to?«

»Jezik za zobmi, duša! Kaj sem ti povedal prej?«

Zamudovka je napravila zatem še ocvrte piščance s solato. Vse je bilo pripravljeno izborno, kakor bi bila kuhala najboljša gosposka kuharica.

Idolniku pa se je milo storilo. Bog ve, koliko časa bodo morali stradati Zamuda in njegova družina, predno se poravna to, kar je danes potrošil zanj. Toda reči si ni upal ničesar, da ne bi razžalil predobrega tovariša.

»Kje pa so tvoji štirje odrasli otroci?«

»Eden je v Trstu v prodajalni, eden je že pri vojaki, dva se pa učita v Ljubljani za knjigoveza.«

»Ali nisi dal nobenega v šolo?«

»Poskusil sem, toda ni šlo. Prijatelj, mi nismo za to. Naposled sem si pa mislil: Saj drugega bi ne bil nikoli, kvečjemu, ako bi zmogel toliko, da bi postal učitelj. In kaj bi bil potem? Ali ne stradam že dovolj jaz, čemu naj bi še moji sinovi? Za pošteno delo se dobi povsod poštenejše plačilo nego pri učiteljstvu, bodisi pa makar pri konjedercih!«

Zamuda se je razgrel.

»Prijatelj, povem ti, včasi me zgrabi neka jeza. In tedaj bi zalučal od sebe vse te suženjske spone, ki mi ovirajo prosto dihanje, ki mi vežejo in žulijo roke, da niti ne morem ganiti ž njimi in svojim otrokom pripraviti bodočnosti, kakršno bi jim v vsakem drugem stanu lahko pripravil. In del bi roke navzkriž in sedel bi ter zrl v višnjevo nebo in opazoval, kako se beli oblački brezskrbno preganjajo po rahlem vetru in sanjal bi o davno minolih časih in pustil bi te paglavce, naj pasejo lenobo ali naj delajo, kar hočejo.

Saj za to, kar dobim, bi bil komaj plačan za trud, ki mi ga daje to, da naučim otroke šteti do deset.«

Hipoma je sklonil glavo ter nekoliko časa umolknil. Potem je pa nadaljeval tiše in skoro otožno:

»Toda, kaj se hoče? Ali so otroci česa krivi? Ko jih zrem takole pred sabo, ko so njih blesteče oči vprte vame, ko nestrpno čakajo vsake mojih besed, ali naj tedaj sedem na stol ter zaspim? Ali naj se vdam lenobi? Ne, prijatelj, nekaj me vselej ob takih slabotnih trenotkih privzdigne, neki notranji glas mi zakliče: Na delo, v delu je spas! In tedaj zabim vsega, kar je okoli mene, zabim svojih skrbi in žalosti, svojega truda in svojega in svojih gladu! In moje moči rastejo in sleherni dan sem čilejši in čvrstejši.«

Vzdignil je čašo ter trčil z Idolnikom.

»Kaj bi pa bilo, ako bi se vdal lenobi? Kaj bi bilo, ako bi samo vzdihoval in tarnal? Ali bi ne bilo to že davno razjedlo mojih živcev, izpodkopalo mojih moči? Ali bi ne bil morda že davno visel na kaki vrbi, ali bi si bil prestrelil srce? In kaj bi bilo potem z mojo družino? — Toda, prijatelj, pustiva taka razmotrivanja! Jaz poudarjam, pravim, navzlic vsemu, kar me je že zadelo in kar me še čaka: možu ne sme kloniti nikdar glava, vztrajati mora do zadnjega na mestu, ki mu ga je odločila usoda! In na to lahko vnovič pijeval!«

Idolnik ni mogel drugače, nego da je Zamudo resnično občudoval. In pri tem si je moral misliti, kako je to, da je tako delaven mož in vedno na tako slabem mestu, na takem hribu, kako da si ne pomaga kam na boljše. In vprašal je Zamudo, čemu ne poizkusi, da bi prišel na boljše plačano službo.

Zamuda je dejal:

»Prijatelj, to bi bilo vse zastonj. Jaz sem slabo zapisan. Lahko ti pravim z mirno vestjo, da bi bil vsak tak poizkus zame blamaža. In to, kar bi imel izdati za kolke, pač lahko kje drugje porabim. Dolgo je že temu, kar sem napravil neko mladeniško neumnost, lahkomiselnost. In tega mi niso pozabili in mi ne bodo nikdar!«

Po obedu je pa nekoliko časa prisedla k njima Zamudovka. Idolnik je spoznal v njej, dasi ne Bog ve kako olikane in izobražene žene, vendar ženo, ki bi se bila znala pridobiti spoštovanje povsod, kamor bi bila prišla, zlasti je spoznal v njej nesebično, ljubeznivo mater. In v tem oziru je moral blagrovati Zamudo in jo je moral postaviti na mnogo vzvišenejše mesto nego mnogo, mnogo znanih žen iz premožnih in veleuglednih mestnih družin.

Pozneje sta si ogledala učilnico. V njej so bile stare, preperеле klopi in po stenah in v omari le malo učnih pripomočkov.

»Kako pa to, da ne vplivaš na ljudstvo, da bi vsaj šolsko poslopje in kar je treba drugega, imelo v boljšem stanju?«

»Prijetelj, prav imaš. Nekoliko bolje bi lahko bilo povsod. Toda, ako bi ti vedel, kako ubogo je to ljudstvo in kako ga še od vseh strani izsesavajo in izžemajo različne pijavke, potem vem, da ne bi niti ti silil na izboljšanje in bi se zadovoljil samo z najpotrebnejšim, kakor se zadovoljujem jaz . . .«

Naglo je minevala ura za uro in Idolniku je bilo treba misliti na odhod. Ko je zapuščal to slabo šolsko poslopje, ko se je poslovljaval od družine Zamudove, mu je bilo tesno, a hkratu nekako praznično okoli srca. Na vrtu sta bila z Zamudo izpila zadnjo čašo, a nato sta prišla v sobo, kjer je že zopet sedela Zamudovka za šivalnim strojem. Smehljaje mu je sedaj podala roko ter ga povabila, naj jih še kdaj obišče. S postelje v kotu so ga pa začudeno pozdravljale velike oči, ki so zrle za njim, dokler ni izginil za vrati. Zamuda ga je spremil daleč doli v reber ter se nazadnje vrnil, ko je obljubil Idolniku, da i on njega obišče, kakor hitro utegne.

Idolnik je stopal zdaj še hitreje, bal se je, da ga ne zasači noč. Njegova prejšnja občutljivost in malodušnost ga je minila in v njem je dozorel trden sklep, da se otrese one neprostovoljne sentimentalnosti, naj velja, kar hoče.

Ko je stopal mimo pokopališča, kjer je zjutraj stal še tako potr in uničen, se je spomnil Milene. A ta spomin ni bil zanj več vir bridkosti in trpljenja, spominjal se je nje samo še kot nečesa neizrekljivo lepega, kar se je nenadno prikazalo, a prav tako nenadno izginilo na poti njegovega življenja.

Stopajoč v trgu mimo gostilne, kjer se je prvič sešel s trškimi svojimi tovariši, se je spomnil tudi, kako so tačas obirali Zamudo zaradi dolgov. Pri spominu na to se je nasmehnil ter si mislil: Vsi, ki ste se tačas znašali nad njim zaradi tega, niste toliko vredni kakor on, dasi vas ne love črevljarji, niti krojači, niti trgovci. —

Že dolgo, dolgo ni Idolnik tako dobro spal kakor nocojšnjo noč.

Trenotki iz učiteljskega življenja.

Spisal Josip Dolinar.

IV.

očitnice. Idolnik je zadnje tedne šolske dobe vedno hrepenel po njih. Zaželel si jih je kakor Izraelci obljubljene dežele. V šoli je bilo soparno, otroci navadno izmučeni in zaspani, apatični proti vsakemu pouku. A solnce je stalo visoko na nebu, kakor bi bilo pribito, kakor ne bi hotelo nikdar več za obzor. Po klopeh so lazile muhe, semtertja je učenec zamahnil po njih, zaropotalo je, da so drugi začudeno privzdignili glave. Po dolgih dneh, polnih navora in velikega truda, si vsak učitelj želi onih dni, ki bode v njih sam svoj gospod, ko mu ne bode treba šteti vsake minute. Ko so bila razdeljena šolska naznanila in so otroci odpeli cesarsko pesem, se je Idolnik oddahnil, z lahkim srcem je stopal iz šolske sobe.

In zdaj je bil prost. A to prostost je hotel tudi porabiti. Hribi in doline, travniki in gozdovi, studenci in potoki, vse je bilo njegovo, vse je obhodila njegova noga. A ko je zvečer legel k počitku, je zaspal sladko in trdno, kakor zaspi zdrav otrok. In njegova lica so pordela, njegova glava ni bila več tako sklonjena in njegova hoja je bila bolj elastična. Kako je hrepenel, da bi mogel iti kam daleč, da bi si ogledal tuje, neznane kraje, ki jih je dosedaj poznal samo iz knjig, a ki mu jih je njegova domišljija pričarala pred oči v najjasnejših bojah, da mu je srce vztrepetavalo ob mislih nanje. Toda z golo roko se ne love gadi, s praznim žepom se ne pride daleč. Z veliko energijo je potlačil take pojave v svoji duši vselej, ko so pretili, da bi ga preplavili kakor valovi, ki z nebrzdano silo pljuskajo čez bregove. Tolažil se je z bodočnostjo: morda, morda se njegove želje še kdaj izpolnijo, morda zasijejo tudi njemu v tem oziru boljši in milejši dnevi . . .

Tisto leto se je naselilo v Vrbju nekaj letoviščnikov. Bili so Tržaćani. Govorili so laško, a za silo so lomili tudi po naše. Povsod jih je bilo dovolj; kjer si hotel ali ne hotel, si jih srečal, pri nobenem koraku nisi bil varen pred njimi.

Idolnik se je seznanil z družino, ki je pravzaprav izvirala iz Vrbja. Stari oče se je bil naselil pred leti v Trstu, imel je majhno trgovino in pomagal si je na noge, da mu ni bilo treba v Vrbju

orati in kopati. Šlo mu je precej dobro in pridobil si je nekaj premoženja. Bil je značajan mož, ki ni nikdar zatajil svojega jezika in si je med tržaškimi Slovenci pridobil mnogo simpatij. Toda že njegovi sinovi so se potujčili in toliko bolj so se potujčili vnuki. Le z veliko silo in skrajnim naporom so lomili slovensko.

V tej družini je bila tudi gospodična, ki je štela morda kakih štiriindvajset let. Bila je sloka in suha, a imela je izredno lepe, bujne temne lase, ki so se izpreminjali na modro. In v okviru teh las je bil tudi njen blede, podolgasti obraz interesanten, zlasti kadar je široko odprla svoje velike, sanjave oči. Ime ji je bilo Mimi.

Ta družina se je bila nastanila pri gostilničarju, ki je k njemu včasih zahajal tudi Idolnik. In tu se je seznanil z Mimi.

Spoznal je, da je precej izobrazena, da je mnogo čitala, a o slovenski literaturi ni imela niti pojma. Začel ji je posojati knjige in prepričaval se je, da je kmalu v slovenščini napredovala.

Idolniku je Mimi jako ugajala. Bila je tiha, mirna in krotka in zelo ljubezniva. Toda, da bi jo utegnil morda še kdaj ljubiti, mu ni prišlo na um.

Mimi je zahajala celo v šolo, a najčešče sta se razgovarjala na vrtu za gostilnico ali pa na izprehodu po rebri. In tedaj se je tudi zgodilo, da je Mimi začela Idolnika ljubiti. Vsaka njena misel je bila pri njem, v vsakem njenem pogledu je kipela ljubezen, vsaka njena kretnja je bila podobna kretnjam njegovim. Nehote ga je posnemala.

Ko je sedevala popoldne v vrtni lopi sama, so bile njene oči vedno vprte na vhod, njene ustnice so bile napol odprte in na njih je trepetalo njegovo ime. A ko je zaslišala njegove korake, se je vselej zdrznila, zardela je do las in le z veliko težavo je mogla skrivati svojo zadrego. Ko je pa sedel zraven nje, ko ji je govoril z zvonkim svojim glasom prepričevalno in s temperamentom, tedaj je bila vsa srečna; ura je potekala za uro hitro, kakor bi jo podil, in nagnil se je dan, da niti ni opazila. A v sanjah je bil slednji večer poleg nje, sedeval je pri njej tesno, da so se dotikale njune roke, da so se družili njuni lasje.

A Idolnik je slutil, kaj se godi v njej, in se je prestrašil. Očital si je, da je bil premalo pazljiv ter ji je sam dajal povod, da se je v njej razvil tako naglo in nenadno ta čut. In razmišljal je, kako bi to popravil, kako bi vse še pravočasno preprečil. Toda nič pametnega mu ni hotelo na misel, nikamor se ni mogel odločiti.

Prav v tem času pa se oglasi v šoli neki sorodnik Mimin, ki je stanoval v Vrbju in ki je bil prav dobro znan z Idolnikom. Po dolgem uvodu, ki mu je bil glavni namen, da bi prepričal Idolnika, kako koristna in potrebna bi mu bila ženitev, je dejal:

»Gospod učitelj, vidite, najlepša prilika se vam nudi sedaj. Mimi bi bila kakor nalašč za vas. Tisoč goldinarjev ima dote in ti bi vam prav prišli, da bi ž njimi morda pridobili še več. Pomislite, tisoč goldinarjev ne priženi vsak učitelj. A vam jih privoščim!«

Idolnik je bil kakor na trnju. V svojem idealizmu ni dozdal še nikdar niti slutil, da bi se v take zadeve vmešavala tretja oseba. Ljubezen mu je bila presveta, da bi se onečaščala z mešetarstvom. Zato so ga te besede zadevale, kakor bi ga kdo tolkel po glavi, in zgražal se je nad tako brezobzirnostjo.

»Kdo vas je poslal k meni?« je dejal resno.

»Nobeden, sam sem si mislil, da bi tako bilo prav.«

»Govorite, ali vas je poslala Mimi?« je viknil Idolnik.

»Ne, Mimi o tem nič ne ve,« je dejal oni skoro prestrašen po glasu Idolnikovem.

Idolniku je nekoliko odleglo. Samo da nima ona nič pri tem, si je mislil. Oni pa je silil še vedno vanj.

»Le pomislite, take partije ne bi se branil nihče. Ah, koliko jih je imela Mimi, pa nobenega ni hotela. Bili so bogati, celo neki bankir je bil vmes, pa vse je odklonila. Vas pa, mislim, ne bi se branila. In tisti tisočak bi vam pomagal še do večjega ugleda.«

Idolnik je bil mehek kakor vosek. Nobenega si ni upal žaliti, vsakega si je mislil takšnega, kakršen je bil sam. Tudi sedaj je odgovoril mirno, dasi je bil užaljen do dna duše:

»Oprostite, to ne gre tako hitro. Stvar hočem še natanko premisliti, predno vam morem kaj določnega odgovoriti. Z Bogom za sedaj!«

Oni je odhajal, toda na pragu se je še obrnil.

»Pa dobro premislite . . .«

Ko je bil Idolnik sam, se je zamislil. Kar se mu je zdaj pripetilo, mu je bilo skrajno neljubo, ga je razburilo kakor že dolgo nobena reč. Najbolj ga je nadlegovala misel, da je morda vendar vmes tudi Mimi. Ako je to res, potem se je motil v njej, potem je bila tudi ona ženska, kakršnih tava po božjem svetu nebroj. Toda ne, tega si ne more misliti. Kaj naj stori? Ali naj gre še kdaj k njej, ali naj takoj pretrga vsako občevanje? To bi bilo pač najbolje. Morda bi jo to zbolelo, toda rana bi se kmalu zacelila in vse bi

bilo dobro. A tedaj mu je stopila pred oči obupana in potrta in ni se mogel odločiti. Zasmilila se mu je.

In šel je zopet k njej in hodil je potem redno zopet vsak dan. In sam ni vedel, kdaj in kako se je zgodilo, da je i v njegovo srce padla iskra ljubezni. Rodila se je iz usmiljenja.

A tedaj so tudi ljudje po Vrbju začeli že ugibati to in ono, govorilo se je že javno, da se Idolnik oženi. In o tem sta zvedeli tudi mati in sestra.

»Torej zapustiti naju hočeš,« je dejala mati nekega dne sinu. »Toda kaj bi se žalila, enkrat pač mora priti takol«

Stopila je korak nazaj ter se obrnila. Idolnik je videl, kako je njena roka prijela predpasnik in ga nesla proti očesu. Skočil je za njo, položil ji roke okoli vratu ter jo poljubil na čelo.

»Ne, mama, ne sme še priti, vsaj tako hitro še ne,« je dejal, toda tiho, komaj slišno.

Ona ga je pogledala in je videla, kaj se godi v njegovem srcu.

»Ne, sin moj, odpusti mi, saj nisem mislila tako hudo! Tvoja sreča, moja sreča . . .«

Tačas se je pa v Vrbju pripetilo še nekaj drugega.

Idolnik je imel v cerkvi tudi mešan zbor. Med pevkami je bilo tudi kmetiško dekle, Anica po imenu. Bila je majhna, nekoliko prihuljena, a dosti čednega obraza. Oblačila se je vedno napol gosposko in na roki je nosila prstan. Njeni starši so bili med imovitejšimi v vasi in govorilo se je, da bode imela petsto goldinarjev dote.

Pri pevskih vajah je imela oči vedno na Idolniku, niti v cerkvi jih ni obrnila od njega. Pela pa je svoj sopran lepo in z občutkom. Nihče ne bi bil domneval, da tiči pod tako navadno zunanjščino tak temperament. Anica je bila veselo dekle, nagajivo in šegavo. Povsod je imela prvo besedo, njene sovrstnice so bile daleč za njo.

A sedaj je Anica že nekoliko dni povešala glavo. Pri pevskih vajah je gledala razmišljeno, brezizrazno. Nje oči so bile večinoma obrnjene skozi okno ter so strmele tja v daljavo, a bile so prazne, vodene. Le redkokdaj in samo za hipec se je ozrla od strani v Idolnika. Ako je nenadoma kaj omenil, kar se je tikalo njenega petja, se je prestrašila, videti je bilo, da je duševno odsotna. Njeno hrbitišče se je še bolj skrivilo, njen obraz se je podaljšal. Najraje je prečepala doma, sedela je v kakem kotu nepremično ter opazovala svoje kratke, nekoliko debele prste. Molčala je neprestano.

»Naša Anica je bolna,« je dejal nekega dne oče Repovš Idolniku. »Poklicati bom moral zdravnika.«

»Tudi meni se vidi zelo izpremenjena,« je rekel Idolnik. »Glejte, da ne zamudite!«

Repovš je samo majal z glavo ter šel dalje . . .

Anica je hiralala vedno bolj. Polti je postajala prozorne, oči so se ji večale. Ako je hodila, je lazila kakor senca. Preteklo je komaj nekoliko dni in že jo je tako vzelo.

Nekega dne je šla Anica zjutraj iz cerkve. Po noči je bil dež in zdaj je bilo hladno. Listje na veliki lipi pred cerkvijo je podrhtevalo v sveži sapi, luže na poti so se svetlikale. Anica je zrla v tla in stopala je s kratkimi, negotovimi koraki.

Ko je stopala po stopnicah navzdol, je srečala Mimi, ki je šla v cerkev. Anica se je zdrznila ter obstala. Oči so se ji vsesale v Mimi. Dvignila je roke visoko ter stopila korak proti Mimi. Obraz ji je zardel, oči so se zabliskale. Toda ko je stala pred Mimi, so ji upadle roke, kri je izginila iz njenih lic in glava ji je klonila na prsi. Počasi in kakor nezavestna se je obrnila ter stopila dalje. Njena hoja je bila zibajoča, neenakomerna.

Mimi je zrla za njo, dokler ji ni izginila izpred oči. —

Drugi dan je Idolnik okoli poldne stal ob oknu svoje sobe ter čital. Ko se je slučajno ozrl na pot, je videl, kako je šla Anica proti šoli. Ko je dospela bliže, se je ustavila ter zrla v šolo. Kmalu nato je zapazila Idolnika. Nasmehnila se je ter pokimala z glavo v pozdrav. Videti je bila mirna in Idolniku se je zdelo, da se je popravila.

Pomolil je glavo skozi okno ter vprašal:

»No, kako je, Anica?«

»Kmalu bo bolje,« je odgovorila.

Ustnice so se ji pregibale, kakor bi imele nekaj povedati, toda premislila se je ter dejala ob kratkem: »Z Bogom.«

Idolnika je ta »z Bogom« dirnil čudno. Izgovorjen je bil z nekim posebnim naglasom in slišal se je, kakor bi prihajal od daleč, nekako tako kakor skozi plast prsti. Nekaj tesnega mu je leglo na dušo, ko se je umaknil v sobo . . .

Proti večeru pa je nastala v Vrbju čudna živahnost. Ljudje so letali črez pot, šepetali ter stikali glave skupaj. Stare ženice so sklepale roke nad glavami, otroci so gledali preplašeno, možje so molčali.

Gori po poti pa so nesli na nosilnicah — Repovševo Anico. Ribič Andrej, oni mali zabuhli pijanček, jo je pravkar potegnil iz vode.

Idolnik je vprav hotel obiskati Mimi, ko je naletel na žalostni izprevod. Stopil je k nosilcem ter hotel vprašati, kaj je.

Tedaj je pa stari Repovš stopil k njemu. Prijel ga je trdo za ramo ter rekel osorno:

»Tukaj nimaš ničesar opraviti, poberi se!«

Idolnik se ni mogel premakniti, tako so ga zadele te besede. A videl je Anico, kako je ležala trda in nepremična na nosilnicah. Zavrtelo se mu je v glavi, tema je nastala okolo njega . . .

Še tisti dan se je po Vrbju raznesel glas, da je Repovševa Anica skočila v vodo zaradi Idolnika. Našli so bili v njenem žepu Idolnikovo sliko, zavito v listič papirja. Na njem je bilo baje črno na belem, zakaj da umre. Nastale so razne govorice, ki pa ni bila nobena v prilog Idolniku.

Kakor pena je hkratu izginil Idolnikov ugled, vse je kazalo s prstom za njim, vse je pljuvalo na njegovo čast.

Obsojen je bil. —

Idolnik si ni upal iz sobe. Trpel je grozne muke, ki so se še povečale, ker mu je mati žalosti zbolela. Vedela je, da je vse laž, kar se govori, poznala je svojega sina, a vedela je tudi, kako mu je to hudo. In to jo je potrló. Sestra pa je lazila nema in tiha po hiši, niti stopati si ni upala glasno.

V teh žalostnih dneh se je Idolniku pristudil ves svet. Samo dve duši je imel, ki sta ga razumeli, a tudi ti dve sta bili zdaj uničeni ž njim vred. Tedaj se je pa spomnil Mimi. Ali je mogoče, da bi tudi ona čutila ž njim? Oj, kako bi mu bilo lahko pri srcu, ako bi vedel, da ga ona ne obsoja. Da, obiskati jo mora, prepričati se mora!

Težko je prestopil prag. S sklonjeno glavo je hitel črez pot tja doli proti gostilni. Čutil je poglede za sabo, neznosno mu je bilo.

A ko je došel do gostilne, je zvedel, da je Mimi z vso družino odpotovala. Gostilničar ga je gledal, kakor ne bi ga bil nikdar videl. Nekaj porogljivega je ležalo na njegovem obrazu.

Idolnik je naglo bežal iz gostilne. Hitel je tja gori do onega sorodnika, ki mu je ponujal Mimi.

Našel ga je doma.

»Kje je Mimi? Kaj pravi ona?« je hitel.

»Revica, kako vas je rada imela! Silno težko je odšla. A saj razumete, starši vendar ne morejo dati hčere takemu človeku, ki —« stavka ni dokončal, a pristavil je kmalu:

»Morala je takoj od tukaj!«

Idolnik ni poslušal več. Noge so se mu šibile, v glavi mu je razbijalo, ko je hitel proti domu . . .

Zaječal je in se zgrudil na posteljo.

Trenotki iz učiteljskega življenja.

Spisal Josip Dolinar.

V.

Težki dnevi so se začeli Idolniku, vsak drugi je bil težji od prejšnjega. Pripravljati je bilo treba za začetek šolskega leta, delo se je kopičilo. A Idolnik je bil truden, upehan, po njegovih žilah se je pretakalo nekaj neznosno težkega. Roke je komaj pregibal, noge so bile lene in trde. Loteval se je dela, a komaj je začel, je že nehal. Zamislil se je nekam, njegovo oko je strmelo v daljo, njegov duh je bil odsoten. A tlačilo ga je k tlom, prikovan je bil nanje z močnimi, železnimi verigami. Vsak poizkus, da bi se rešil, je bil zaman, njegov duh se je uklonil, strte so mu bile peroti.

Vsak hipec je stopil v sobo, kjer je ležala mati. Sedel je zraven postelje in zrl nanjo. V njegovih očeh je bila bridkost, iz njih je črnel obup. Navadno nista z materjo govorila ničesar. Prihajal je, sedel in odhajal. Ona se je vedno bolj krčila, obraz ji je ginil, koža se ji sušila. Hitro je šlo ž njo navzdol.

Tudi s sestro nista izpregovorila včas po ves dan. Ni bilo treba. Dovolj je bilo, da sta se pogledala, in že sta vedela misli drug drugega. In začela sta se celo ogibati s pogledi. Nad vsem je plulo nekaj morečega, strašnega . . .

Tako je napočil prvi dan novega šolskega leta.

Lep jesenski dan je bil. Solnce je sijalo veselo na temnomodrem oboku, drevje je šelestelo v rahlem vetriču, prvi rumeni listi so padali raz drevje na šolskem vrtu. Prijeten hlad je vel mimo šolskega poslopja, kjer so se pred njim zbirali šolski otroci, da bi se odpravili k maši. Vse je bilo živo. Zbirali so se v gručah, stiskali glave skupaj ter polglasno šepetali. Mnogo so si imeli dopovedati, mnogo ugibati, saj jih toliko že dolgo ni bilo skupaj.

Idolnik je nekoč pogledal skozi okno. Njegov sicer jako rumeni obraz je kazal nekoliko rdečice, njegovo ugaslo oko je zadobilo nekaj bleska. Ko je videl zopet pred seboj toliko mladih znancev izza prošle šolske dobe, se mu je nekaj omehčalo v prsih. Zavedel se je za hipec, rahel žarek je prešinil notranjost njegovo. Od daleč se mu je zasvetilo upanje, spomnil se je Zamude, v izpolnjevanju svoje težke dolžnosti je upal najti rešitve. Ti otroci ga

povzdignejo, med njimi se naseli zopet mir v njegovo dušo. Kaj ga brigajo govorice odraslih, kaj njih sumničenje in obrekovanje! Srca teh nedolžnih otrok so njegova, vanje se bodo dale položiti kali, ki iz njih poženejo cvetke človekoljubja, resnice in odkritosrčnosti!

Njegovi udje so bili sicer še vedno težki in neokretni kakor v prejšnjih dneh, pregibal se je počasi in z vidnim naporom, a v notranjščini mu je odleglo in iz nje je hotel črpati moč, da si opomore, da vstane iz groba, ki ga je vanj tako nenadoma treščila bridka usoda.

Pri cerkvi je zazvonilo. Zvonov glas se je tresel po vzduhu in razlegal se je daleč tja po dolini. Zvenel je praznično veselo in veličastno. Otroci so se stisnili skupaj, začeli so se razvrščati v pare.

Idolnik je stopil iz veže in mednje. V hipu jih je razvrstil. V začetku dolge vrste se je dvignila šolska zastava in zaplapolala v vetru. Dolgi in rdeči nje trak se je krvavo zabliščal v solnčnem pramenu. Vse je potihnilo, v dolgi vrsti se ni ganil nihče. Tu je zazvenel Idolnikov ukaz, vrsta je oživela, premaknila se in začela se je viti navzgor proti cerkvi.

Zadaj je stopal Idolnik. Pred hišami so stali ljudje, kolikor jih ni bilo na delu, ter opazovali otroke. Idolnika je pozdravil malokdo. Možje so izginjali v hiše, predno je došel do njih učitelj, a žene so ob njegovem prihodu zrle topo predse ali pa so mu celo obračale hrbet. Semtertja je Idolnik slišal svoje ime. Vselej se je zdrznil, vedel je, da se ne imenuje v dobrem. A potlačil je s silo ta neprijetni občutek, mislil je le na poznejšo uro, ko bode zopet sam v šolski sobi med otroki.

Vrsta se je v cerkvi razdelila na dve strani. Na desnici ob klopeh so se postavili dečki, na levici so stale deklice. Nekaj dečkov in deklic pa je odšlo za Idolnikom na kor. Župnik je pristopil, orgle so zabučale in kmalu so zadoneli po svetišču krepki, mladi, nepokvarjeni glasovi. Doneli so ti glasovi, kakor bi prihajali iz srebrnih piščali. Skozi pobarvana stekla pa so se usipali solnčni žarki, plesali so po klopeh, plezali po oltarjih, poljubljali marmorne kipe, odbijali se od posrebrnenih in pozlačenih svečnikov.

Ko je bila končana maša, so odšli zopet skupno navzdol. Pred šolo pa se niso razšli, ampak so stopali v razred. Nastal je šum in glasno govorjenje, ki je ponehalo šele tedaj, ko je Idolnik odkazal vsakemu svoj prostor.

Nato je začel ubožnejšim deliti knjige in zvezke. Ko je bilo tudi to delo končano, je nekoliko časa sedel, da bi se odpočil, ker se je čutil zelo truden in upehan.

Solnce je lezlo vedno više in više, a v prenapolnjeni sobi je postajalo soparno. Idolnik si je brisal pot raz čelo, roke so se mu tresle in bilo mu je nekoliko tesno. Sedeti je moral dalje časa, nego je nameraval.

V tem so otroci začeli šumeti in listati po knjigah, pripovedovati si in šepetati.

Idolnik je vstal ter jim začel govoriti. Priporočal jim je, s kakšnimi mislimi in sklepi morajo prvič v šolskem letu prestopiti šolski prag, kako se morajo vesti v šoli in zunaj šole, kako morajo ljubiti in spoštovati starše in učitelje, ki jim izkazujejo toliko dobrot.

Njegov glas je bil tih in nekoliko hripav, a kar je govoril, je govoril izrazito in z občutkom. Otroci so zrlí vanj nepremično, oči so se jim svetile, ustnice so se jim pregibale.

Idolnik je bil v svojem elementu. Pozabil je vseh svojih boli, vse svoje bede, živel je v tem hipu samo onim, ki so sedeli pred njim, ki so verjeli njegovim besedam. Pozabil je na soparico v šoli, dasi je težko dihal in se je vse njegovo šibko telo kopalo v znoju. Govoril je še vedno, vmes je koga kaj vprašal in njegov blede obraz se je vedno smehljajal.

Ravno je hotel dokončati in za prvi dan otroke nekoliko prej izpustiti, ko zapazi, da sta si v zadnji klopi dva dečka nekaj zašepetala. Takoj nato eden izmed njiju vzdigne roko.

»Ah, vidva pa nista pazila, o čem smo se sedaj razgovarjali,« je dejal Idolnik mirno, a resno.

Dirnilo ga je neprijetno, da je to opazil.

Deček je še vedno držal roko kvišku. Njegovi prsti so se naglo premikali in drgnili drug ob drugega, kakor bi bili električni.

»Gospod učitelj, jaz pa nekaj vem, nekaj vem,« je klical polglasno.

Njegov tovariš je sedel zraven njega, rdeč kakor kuhan rak. Z desnico je suval soseda, naj molči.

»Tožiti se ne sme,« je dejal Idolnik in hotel govoriti dalje. Toda oni se ni dal motiti, ni hotel položiti roke na klop.

»Gospod učitelj, gospod učitelj,« je še vedno govoril. »Blažon je rekel —«

»No torej, kaj hočeš?«

»Blažon je rekel, da ste vi — lump.«

Nekoliko hipov je nastala v šoli tišina. A tu se je nekdo zasmejal in za njim je prasnili v smeh ves razred.

Idolnik pa se je moral prijeti ob mizo. Bil je v tem hipu bolj podoben mrliču nego živemu človeku. To je bil prehud udarec. Vse se je rušilo nad njim, vse se je vrtelo okoli njega. Vzeli so mu vse, kar je imel, poštenost in dobro ime, a nazadnje so mu vzeli najdražje, so mu vzeli ono, na kar se je opiral, kar ga je še držalo kvišku, vzeli so mu zaupanje in spoštovanje otrok. Stemnilo se mu je pred očmi.

Oni dan, ki mu je obetal rešitve, mu je prinesel zadnji udarec, najhujši izmed vseh, ki so ga zadeli.

Zamahnil je mehanično z roko. Otroci so vstali.

»Molimo,« je dejal tiho, komaj slišno.

Ko so se otroci razšli po vasi, je odmevalo njih glasno govorjenje proti šoli, semtertja je celo kdo zaukal, kar se ni prej zgodilo nikdar . . .

Idolnik se je vrnil v razred. Tam se je naslonil na mizo ter srepo zrl predse. Glava mu je klonila nizko, čelo se dotikalo mize. Bilo je vroče in žile na sencih so bile debelo napete. Nemo so ga zrle podobe raz stene, a solčni žarki so plesali po sobi in v njih so plesale mušice.

Toda čuj, kaj je to? Idolnik se je vzdramil ter privzdignil glavo. Spodaj so zaloputnile duri, nekdo je hitel po stopnicah navzgor. Idolnik je slišal glasno ihtenje. Mera še ni polna, še nekaj se mora zgoditi.

Med vrati se je pojavila sestra.

»Francelj, za božjo voljo hiti!« je viknila in hitela zopet navzdol.

Idolniku so se zašibila kolena, skoro se je sesedel. A hitel je za sestro navzdol.

Ko je stopil v materino sobo, je videl, da je mater zadela kap. Vsa njena desna stran je ohromela. Starka je ležala trdo kakor posekano deblo.

Zunaj pa je bilo vedno bolj svetlo in od daleč se je čulo še vedno vriščanje šolskih otrok. Na vrtu je podrhtevalo listje in padalo v velikih kolobarjih na tla. —

Trenotki iz učiteljskega življenja.

Spisal Josip Dolinar.

VI.

ri Idolniku se je izpraznila hiša. Mater so mu bili odnesli gori za cerkev. Iz vsakega kota mu je zevala nasproti praznosta in ga plašila. Da bi bil vsaj v sobi ostal mrtvaški oder s svojimi bledimi lučmi, s svojimi črnimi preprogami! Kako tiho, kako svečano mirno je bilo oni dve noči, ko je na njem tako sladko spavala mati! Nič se ni ganilo, niti luči si niso upale vzplapolati visoko. Vdano so klanjale svoj črni ogoreli stenj, tiho, neslišno so se utrinjale, kakor bi se bale vzbuditi starko, kakor bi se bale, da ji izgine oni blaženi nasmehek raz izsušeni obraz. In oni sključeni starec na stolu za vrati, ki jo je stražil, je mirno dremal kakor otrok, njegovo dihanje je bilo lahko, komaj slišno. Povsod svet mir, povsod tajna tišina, a raz oder oni smehljaj, ki je trepetal po temnem obližju, kakor trepeče jesenski solnčni žarek na uvelem, usehlem listu, čakajočem pogrebca vetra, da ga otrese in položi v vlažno-hladni grob!

Povsod mir, povsod tajna tišina!

Sestra je spala v Idolnikovi sobi, a on se je splazil obe noči tiho kakor tat iz nje ter stopil k odru. Prav ob zglatve se je postavil. Njegovi lasje so bili zmršeni, njegov obraz bled kakor novo pobeljena stena, njegove oči vdrte, njegova ušesa prozorna in štrleča. Njegova kolena so se šibila, a stal je in stal vse dolge nočne ure, dokler se ni zasvitalo za gorami. In tedaj je lezel v posteljo, trd in mrzel, da so mu šklopotali zobje. A odnesli so mater tja gori, sveče so ugasnile, oder je izginil, izginil je smehljaj, izginilo je vse.

In zdaj mu je zevala iz vsakega kota nasproti praznosta in ga plašila! . . .

Idolniku ni bilo več obstati v Vrbju. Prosil je službe drugje in nestrpno je čakal, kdaj se zadeva odloči. V tem je vedno tičal doma, prag šolskega poslopja je prestopal le v službenih zadevah. Videlo se mu je, da nima v Vrbju več žive duše, ki bi ga sodila pravično, ki bi si upala pogledati mu odkrito v oči. Celo župnik, ki mu je bil tako dolgo naklonjen, se je izpremenil. Hkratu je postal hladen in redkobeseden, postal je nezaupen. A kuharica ga je na skrivnem obirala in ščuvala ljudi proti njemu. Premalo se ji je znal prikupiti.

Nekdo pa je bil vendar v vasi, ki je Idolnika spoštoval po zaslugah. In ta mož je bil Cvetnič, predsednik krajnega šolskega sveta. S svojim bistrim pogledom je precenil Idolnika in ni se zmotil o njem niti za las. Poznal je natanko njegovo notranjščino, vse njegove vrline in slabosti. Toda Idolnik je tudi njega smatral za svojega nasprotnika. Nesreča, ki ga je bila tako hudo potlačila, mu je zmešala tudi razsodnost. Ogibal se je Cvetniča in njegove hiše kakor vseh drugih. A Cvetnič, preprost in skromen mož v svoji poštenosti, se mu ni hotel vsiljevati. Toda na skrivnem ni pustil Idolnika iz oči . . .

Idolnik se je moral zadolžiti. Dolgotrajna materina bolezen, smrt in pogreb, vse je stalo mnogo denarja. Njegova skromna plača je bila premajhna, da bi bila zadoščevala vsemu, dasi sta si s sestro odtrgavala od ust, dasi sta nosila ponošeno obleko in zakrpano obušalo. Ni šlo in ni šlo!

Kako hud, kako težak je bil prvi korak, ko si je bilo treba izposoditi!

Bilo je nekega jutra že sredi meseca, ko je Idolnik zapazil, da je mošnjiček popolnoma suh. A bilo je treba zdravil, za mater boljše hrane, bilo je treba tega in onega. Prijel se je za glavo. Pogrelo ga je okoli srca in skrčilo se mu je v tesnobi.

»Na posodo bo treba iti,« je vzdihnil polglasno.

Ozrl se je okoli sebe, ali ga ni kdo slišal. Lastni glas se mu je zdel tuj, tako čudno, tako votlo se je bil izsilil iz grla. A v sobi ni bilo nikogar, jutranji somrak je še polegal po skromni opravi.

»Toda kam naj se obrnem?« je mislil dalje.

»V Vrbju ne, nikakor ne,« si je dejal, »to bi me še bolj pokopalo, ako bi me sploh ne spodili od hiše!«

In začel je naštevati v mislih vse znance, vse prijatelje. Ali pravega ni bilo med njimi. Nobenemu ne bi se zaupal.

»Da, ako bi imel Zamuda, to bi bilo lahko,« je govoril dalje.

»Ubogi Zamuda, kaj dela? Tako dolgo ga že nisem videl!«

Njegove misli so prešle nekoliko hipov tja gori na hrib Sv. Ahačija. In kakor bi se bil ob njih ojunačil, je stresel z glavo ter dejal:

»Saj to ni sramota! Moj Bog, koliko jih je, ki morajo beračiti!«

Umolknil je zopet. In zopet mu je upadel pogum.

»Ali hudo je vendar, hudo,« je govoril počasi in zateglo.

Stopil je k umivalniku in začel se je umivati. Voda je škropila ob steno in po tleh, suhe, koščene roke so polzele po obrazu in rile med lasmi.

»Čemu naj me bo sram? Čemu?«

Te misli so se mu vsiljevale med umivanjem, in ko se je brisal z ozko brisačo, ponovil jih je glasno in skoro srdito.

In pomislil je na mater.

»Mora biti, ni drugače!«

Slučajno je bil tisti dan prost šole. Pri zajutreku je omenil sestri, da gre v trg in da se vrne še dopoldne.

Po dolgem razmišljanju se mu je videlo, da je našel pravega človeka, ki bi ga morda rešil iz zadrege. Bil je to neki trgovec v trgu, ki je bil že večkrat ž njim skupaj in je bil ž njim še vedno prijazen. Njegov obraz se mu je videl značajan, njegov nastop vzbujajoč zaupanje. Odšel je tedaj.

Po poti mu je nekoliko odleglo. Lažje mu je bilo okoli srca in poželjivo je dihal vase sveži zrak lepega jesenskega jutra. Neumna misel mu je bušila v glavo. »Čemu tako lepo jutro, ko je kača v žepu? Zakaj ni deževno?« Zasmejal se je kratko in hripavo ter hitel dalje. Po cesti pred njim so se izprehajale posamezne vrane in kavke, njih perje se je svetlikalo v solnčnih pramenih kakor žamet. Stopicale so in se pripogibale kakor zale mestne gospodične. Ko je došel do njih, so se preletele dalje, leno in počasi zamahujoč z razčehljanimi perotnicami. In šel je dalje. A kolikor se je bolj bližal trgu, toliko mu je bilo tesneje. Nekaj mu je govorilo, naj se vrne, naj raje potrpi. A vzravnal se je kvišku, stresel z glavo ter dejal: »Mora biti!«

Kmalu nato je stal pred trgovčevo prodajalnico. Parkrat je šel mimo in se je ozrl v okna. Ni si upal vstopiti, preveč ljudi se mu je videlo notri. V ozadju je videl trgovca, ki je zrl na svoje pomočnike. A danes se mu je videl njegov obraz trd in neizprosno, nič mehkega ni bilo na njem. To ga je potlačilo in dolgo si ni upal vstopiti.

Ko se je pa prodajalna malone izpraznila, se je hipoma odločil in vstopil.

Trgovec mu je stopil nasproti s smehljajočim obrazom in molil mu je roko. »Kaj pa vi dobrega, kaj, gospod Idolnik? Dolgo vas že nisem videl.«

Idolnik je bil v zadregi.

»Rad bi z vami nekaj govoril,« je dejal plaho, komaj slišno. Pri tem se je ozrl na trgovske pomočnike, ki so ga opazovali.

Trgovec je razumel njegove poglede.

»Pa stopiva semkaj v mojo pisarno!« je dejal ter stopal pred Idolnikom. »Torej kaj takega?«

Idolnik je stal pred njim kakor šolarček pred učiteljem. V obraz je bil zardel, glavo je imel povešeno in jecjal je svojo prošnjo.

Ko je povedal, kar je imel na srcu, je dvignil svoje oko ter pogledal trgovca. Ta je stal pred njim z resnim obrazom in nekam zamišljen. A Idolnik je videl, da opazuje njega. Ozrl se je slučajno v ogledalo, ki je bilo na desni steni. In tam je zagledal svoj obraz. Stresel se je. V tem hipu mu je bilo znano, kakšne misli obhajajo trgovca ob pogledu na njegov izsušeni in blede obraz, na prozorna in štrleča ušesa. Hotel se je okreniti, hotel je bežati.

A tu je izpregovoril trgovec:

»Prav rad, gospod Idolnik. Toda za koliko časa, ako smem vprašati?«

Idolniku je odleglo.

»Samo do prvega,« je dejal in se oddahnil.

Trgovec mu je odštel zaproseno vsoto. Ko je Idolnik spravljaj denar, mu je pa še dostavil: »Pa brez zamere, gospod Idolnik. Upam, da je to prvič in zadnjič. Jaz nimam denarja za posojila; vam, edino le vam sem dal, ker vidim, da ste prišli po nedolžnem v zadrego. Drugič pa bodite bolj previdni in varčitel!«

Idolnik je hotel izpustiti denar, a takoj je pomislil na svoje razmere. S tresočimi rokami ga je spravil in odhitel. A trgovčeve besede so ga zadele kakor s kladivom in bučale so mu po ušesih še dolgo potem . . .

Prvega je res vrnil denar. A tu je zašel v zadrego že takoj prve dni. In treba je bilo vnovič beračiti. Tako se je godilo drugi mesec in tretji, tako se je godilo ves čas pozneje. In vsaka pot je bila Idolniku tako težavna kakor prva, nikakor se temu ni mogel privaditi. In vsaka pot je bila hkratu žrebelj v njegovo rakev.

In pozneje ni mogel več vračati prvega in bilo je treba, da se je zatekal k različnim upnikom. Pri tem je postal še bolj plah, živeti je moral dvojnega človeka in nazadnje se je začel gabiti samemu sebi. A nečemu se je vendar privadil in to so bile žaljive opazke, ki jih je dobival, ko so ga upniki terjali. Te ga niso več zadevale, prenašal jih je srčno in pikrosti niso zapuščale v njegovi duši . . .

Idolnik je živel, a to življenje je bilo gnusno in brezupno, videlo se mu je umazano, polito z gnojnico. Smrad se je vedno bolj širil okoli njega, izkušal ga je zadušiti. —

Pozno jeseni je že bilo, ko je Idolnik dobil obvestilo, da se je ugodilo njegovi prošnji in je bil prestavljen na drugo službo, za nadučitelja na neko dvorazrednico. Ob prvi vesti je bil dobre volje,